

GEÇERKEN

güzel bir iz bırakmak için

Mart 2023 · Sayı: 30

VE ÇİÇEKLER TOPRAĞIN ZİNDANINDAN

YAĞMURUN İPİNE TUTUNUP ÇIKARLAR. ”

Orkide

Yıllar öncesinde bir arı fosilinin kanatlarında bulunduğu söylenen orkide poleni, orkidenin ne kadar eskilerden günümüze ulaştığına dair bir fikir veriyor bize. Orkide, dünyada en fazla çeşitliliğı barındıran çiçeklerden birisidir. ılıman bir iklimden dünyaya yayılmış olan, taşındığı coğrafi bölgelerde farklı renk ve görüntülerle karşımıza çıkan; bazen insana hoş gelen bazen de biraz ürperti veren ve yakından bakıldığında şekil ve duruş itibarıyla çok farklı anlamlar çıkarmamıza sebep olan orkide, bugün evlerimizin başköşelerini süslemektedir. Asıl vatanı Uzak Doğı olan, ülkemizde özellikle Kahramanmaraş yöremizde yetiştirilen ve salepgiller familyasına bağı olan orkide, gıda olarak da çok önemli bir bitkidir. Kışın sıcak salep içerisinde içimizi ısıtırken yazın dondurma içerisinde bizi serinleten orkide, insanın ruhunda bırakmış olduğı hoş duygularla geleneksel süsleme sanatlarımızda da önemli bir yer tutmuştur.

Geçerken

Mart 2023 - Sayı: 30
ISSN: 2717-9990

Diyanet İşleri Başkanlığı Adına

Sahibi ve Genel Yayın Yönetmeni
Doç. Dr. Fatih Kurt

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Dr. Lamia Levent Abul

Mali İşler ve Dağıtım Sorumlusu
Ahmet Bulut

Yayın Koordinatörleri
Hilal Koç Hancı
Selma Maşlak
Sümeyye Özgen
Zeynep Onar

Görsel Koordinatör
Eyüp Can Çağlar

Arşiv
Ali Duran Demircioğlu

Dijital Medya ve Arşiv
Şahin Bodur
Ömer Güçlü

Grafik Tasarım
Arketip Ajans

Kapak Resmi
Cemile Ağaç Yıldırım

Kapak Sözü
Beşir Ayvazoğlu

İletişim
Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü
Üniversiteler Mah. Dumlupınar Blv.
No: 147/A 06800 Çankaya/Ankara
Tel: 0312 295 86 61 - 62
Faks: 0312 295 61 92

Yazı, görüş ve önerileriniz için:
gecerkendergi@gmail.com

Abone İşleri
Tel: (0312) 295 71 96 - 97
Faks: (0312) 285 18 54
e-posta: dosim@diyanet.gov.tr
Online Abonelik: yayinsatis.diyanet.gov.tr

Abonelik Şartları
Yurt İçi Yıllık: 270 TL
Yurt Dışı Yıllık:
ABD için 99 ABD Doları - AB Ülkeleri için 45 Euro
Avustralya için 150 Avustralya Doları -Avusturya için 66 Euro - İsviçre için 66 İsviçre Frangı
Abone kaydı için ücretin Döner Sermaye Daire Başkanlığı'nın T.C. Ziraat Bankası, Mustafa Kemal Mahallesi Şube IBAN: TR61 0001 0024 8605 9943 0850 57 no'lu hesabına yatırılması ve makbuzun fotokopisi ile aboneliğin hangi sayıdan başlayacağını bildirir bir mektubun, "Diyanet İşleri Başkanlığı Döner Sermaye Daire Başkanlığı, Üniversiteler Mahallesi Dumlupınar Bulvarı No: 147/A 06800 Çankaya/Ankara" adresine gönderilmesi gerekir.

Yayın Türü
Aylık, Yaygın, Süreli Yayın,
Geçerken (Türkçe)

Basım Tarihi
23.02.2023

Baskı
İHLAS GAZETECİLİK A.Ş.
Merkez Mah. 29 Ekim Cad. İhlas Plaza No:11 A/41
Yenibosna Bahçelievler, İstanbul
TEL: 0 212 454 30 00

Yayınlanacak yazılarda düzeltme ve çıkartmalar yapılabilir. Yazıların bilimsel sorumluluğu yazarlarına aittir. Geçerken, Diyanet İşleri Başkanlığı yayın organıdır. Dergide yayımlanan yazı, konu, fotoğraf ve diğer görsellerin her hakkı saklıdır. İzinsiz, kaynak gösterilmeden hiçbir ortamda alıntı yapılamaz.

2 / ABDULBAKİ İŞCAN
KUŞ KADAR YÜREK, DAĞ KADAR KEDER

4 / EMİN GÜRDAMUR
KELİMELEİN GÜCÜNE İNANIYOR MUYUZ?

7 / HÜSREV HATEMİ
AYAKÜSTÜ SORULAR

8 / HÜSEYİN AKIN
BEN AY'IMI YERDE GÖRDÜM

12 / GÜVEN ADIGÜZEL
VAHŞİ BİR ÖZGÜRLÜK ŞARKISI; KURT

15 / SÜMEYYE ÖZGEN
PENCEREYİ AÇIN, BİRAZ DAHA IŞIK GİRSİN...

18 / CEMİLE AĞAÇ YILDIRIM
BİR YAZI BİR ÇİZİ

19 / BEŞİR AYVAZOĞLU İLE SÖYLEŞİ
"BİLGİLERİ ÜST ÜSTE YIĞARSANIZ, KİMSEYE OKUTAMAZSINIZ. BİYOGRAFİ YAZARI ELİNE KALEMİ BİR ROMANCI DİKKAT VE HASSASIYETİYLE ALMALIDIR."

24 / SEMA YANIÇ
İŞTE O SAHNE!

26 / ORHAN GAZİ GÖKÇE
RUHUN DÜELLOŞU

28 / ZÜBEYDE ANDIÇ
NE YAŞAMIŞ NE YAŞIYOR NE YAŞAR

31 / MUSTAFA TATCI
ÜÇ TAVSİYE

32 / KORAY ŞERBETÇİ
GAZNELİ MAHMUT'UN SARAYINDA
BİR DÂHİ YETİŞİYOR: EL-BİRÜNİ

34 / HİLAL KOÇ HANCI
VE İNSAN ALDANIR

36 / ADNAN BÜLENT BALOĞLU
DİN GEREKLİ Mİ? EVET'SE NEDEN?

39 / MUYESSER ABDELEHED (HENDAN)
BAŞKA SESLER: ATEŞE DÖNMEK

40 / AHMET MELİH KARAUĞUZ
YAPAY ZEKÂ BOTLARI GELECEKTE
TEK DOSTUMUZ MU OLACAK?

42 / MEVLÜT UYANIK
İSLAM FELSEFESİ "MEŞŞAİLİK"E İNDİRGENEİLİR Mİ?

45 / GÜLBİKE OKTAY
GEÇMİŞ ZAMANIN PEŞİNDE

46 / EMİNE KAPLAN
MEKÂNLAR VE YÜZLER

48 / RABİA KARZAN
SÖYLENE SÖYLENE DEĞİŞMİŞ

KUŞ KADAR YÜREK, DAĞ KADAR KEDER

abdulbaki işcan

Keder, kalın bir örtü gibi kapladı yine üstümüzü. Yine içimiz alev alev. Yine yüreklerimize bir balyoz oldu indi afet. Bir yeryüzü ılığı hayatın aydınlık yanını karartırken sanki bütün damarları bir günde parçalandı dünyanın. Oldukça kısa sayılabilecek bir süre zarfında oldu her şey. İki kere oldu üstelik. İki kere hayat tarumar oldu. Gece en güçlü yanını alarak geldi. Korkuları, kaygıları depreştirerek acıyla geldi. Uykuyu haram kılarak geldi gece.

Sabahın ışıkları hangi kıyametin üstüne doğacak nereden bileceksin?

Dünyanın bir yetimhaneye döndüğü böyle zamanlarda, zemheride bırakan çığlıklar işitirsin. İşittiğin her ılık, önü alınamaz bir şekilde gitgide büyür. Bütün mevsimlerin, siyah beyaz bulutların, yağmurların, karların, acı soğukların, sökülen ağaların arasında hiç de şaşırtıcı olmayan çaresizliği ile ağıtlar yakarak gezinir. Yıkılmış duvarların, kırılmış kolonların, çökmüş binaların, art arda gelen sallantıların eşliğinde şaşkına dönmüştür ruhun, naçar bir sessizliğe gömölüp kederli arayışlarla koşturur durur. Bedeninin sana ait olmadığını hissedersin; taş olursun, demir olursun, beton olursun. Hiçbir şey tam olarak belli değildir çünkü. Bir yanda umut vardır bir yanda acı. Bir yanın yeryüzünün kırılmış hatlarında dolaşır, bir yanın güneşi umutla, sabırla bekler. Hangi binanın hangi yığınının altında hangi sese dikkat kesilmek gerek bilemezsin. Önemli de değildir zaten kimin sesini işiteceğin. Bakışlarını yönelttiğin yerlerde kim olduğunu bilmeksizin bir hayat belirtisi ararsın yalnızca. “Ses verin!” dersin, dinlersin, sessizce

beklersin. Beklemek oldukça zordur. Bir ses, bir nefes, bir hareket, zayıf da olsa bir ışık. Bir gün, iki gün, üç gün... Geride bırakılan günlerin acıyla karılmış zamanlara bürünerek kendini göstermesi başka kederlerin kapısını çalar. Açılan her kapı, kapanan bir ömür defterinin habercisi olur çoğu kez. O anları hayattan kopmuş bir ifadenin hâkim olduğu gözlerle yaşarsın. Dünyalık namına hiçbir şeyi düşünmezsin, malını mülkünü düşünmezsin. Makamını, mevkiini düşünmezsin. Kendi canını bile düşünmezsin. Yıkıntıların arasından hayata uzanan küçük elleri gördüğünde, ömrün geride kalanını getirmezsın aklına.

Bir zemheride yaşanan can pazarıdır bu.

Bazen işte böyle kırık dökük sevinçlerle bocalayıp durursun. Kaç insanın ruhunu terk etmiş bedeninde kendini görmüş, enkaz altında kalmış kaç insanın sesi için sessiz kalmışsındır, kestiremezsin. Düşüncelerin azgın bir nehrin farklı kolları gibi çekilir yer altına. Bazen karamsar, bazen kederli, bazen kızgın olursun ve sancısı bitmek bilmeyen gecelerden, gündüzlerden kaçarak, gecenin ve gündüzün sahibine sığınırırsın. "Allah'ım" dersin, "yardım et."

Bir zaman sonra insan her şeye alışır. Öyle derler. Unutur bile. Zaman geçtikçe hiçbir şey olmamış gibi normal hayatına geri döner. Başka bir çare bulamadığından çekilir kadim sığınağına ve dokunaklı bir tavırla razı gelir her şeye. Çökün-

tüler altında bırakılmış yüzler dahi görmüş, ağırlı sözler dahi işitmiş olsa, o maharetli örtüsüne bürünür ve susar. Hep dünyanın puslu yanıyla sınıanmış olsa da gündüzleri de geceye katar ve susar.

Acıları içinde çoğaltarak büyüten ve öylece yaşayan biri nasıl unutsun, dehşetli sarsıntılardan kendini nasıl arındırsın? Gün gün açan gül goncaları, bir deprem sonrası neye yenik düştüğünü bilmeden solmuşken, can buna nasıl yanmasın? Bu harabeye dönmüş yerlerin, insanı mutlu hissettirebilecek gün batımları ve gün doğumları artık yokken bu yoksulluğa insan nasıl alışsın? Hangi söz ona teselli olsun?

Kuş kadar yürek nasıl dayansın dağ kadar kedere?

Bu yüzden defalarca aynı acıları yaşayan bu koca millet birlik içinde tek bir insan gibi davrandı her seferinde. Ölümün çaresizliği, kim olduğumuza bakmaksızın bizi aynı yerde buluşturdu. Acının en şiddetlisi karşısında milletçe tek bir beden olduk. Aynı yıkıntıların altında kaldık. Aynı umutla kurtarılmayı bekledik. Tek bir insan gibi ağladık ve sevindik. Tek bir insan gibi düştük, davrandık, yardıma koştuk.

Daha fazla dilimiz damağımız kurumadan, daha fazla canımız yanmadan, afetlerin peşi sıra yüreğimiz erimeden daha fazla, betonları dahi donduran soğuk, ciğerlere daha fazla dokunmadan gülelim istiyoruz. Yüzümüzdeki hüznün silinsin istiyoruz.

Biz böyle salkım saçak duygularla uzaktan uzaktan dertleniriz ya, yüzlercemiz, binlercemiz ölürken biz böyle defalarca yaşanmış acılardan yakınarak kederleniriz ya; milyonlarca gözden sızan merhamet pınarlarını hissederek söyleriz bunları! Bu aziz milletin koca yüreğini bildiğimizden söyleriz. İhmalkârlıkları, açgözlülükleri, emanete ihanetleri; fitne çıkarmak için, birlik ve beraberliği bozmak için gösterilen çabaları unutmadan söyleriz.

Su olup yıkıntıların arasına sızamadığımızdan, ateş olup soğuk bedenleri ısıtamadığımızdan, kuş olup yanlarına uçamadığımızdan söyleriz.

Söyleriz çünkü kalbimizde, zamanı ve mekânı önemsemeden peşimiz sıra gezen ve sessizce kendini çoğaltan ölümün ağırlığı vardır.

O sebeple ruhumuzda ve düşüncelerimizdeki yorgun acılarla, gecenin en koyu vaktinde donup kalan zamanın sarkaçlarını en derinlere bıraktık.

Dehşetli bir zelzele sonrası yaklaşık bir zeval vakti canlarımızı toprağa bıraktık.

Göz pınarlarından akan yaşları, Fırat'ın, Seyhan'ın, Ceyhan'ın, Asi'nin şefkatli sularına bıraktık.

Bitkin düşsek de parmak uçlarımıza kadar, umudumuzu hiç bırakmadık.

Bildik ki umut biterse, hayat cehennem olur.

KELİMELEİN GÜCÜNE İNANIYOR MUYUZ?

emin gürdamur

İnsanın sözle anlaşılacağına inanıyoruz.

Düşe kalka içinden geçtiğimiz hayat sözlerden mürekkeptir. Adına ne dersek diyelim, toplum gerçekte söz sağanağıdır. Kulağımıza sözler çalınır, sözler fısıldanır. Söz uğruna savaşıır, söz hatırına barışıırız. Söz dinleyenleri sever, söz geçiremediklerimizden soğuruz. Söz dinler, söz veririz. Söz verenlere güvenir, sözü güzellere meylederiz. Sözü uzatanlardan hazzetmez, sözü yere düşürmeyenleri aziz biliriz. Dünyaya gelmek söze karışmaktır. Islak çalılar bile tutuşturan sözdür. İbrahim'i Nemrut'un ateşinden koruyan, orduların önünden yürüyen, yurtlar yıkan, kalpleri evirip çeviren, gönülleri teskin eden sözdür. Yunus Emre'nin ifadesiyle, "Bu cihan cehennemini / Sekiz cennet eder bir söz". Yolun bir yerinde söz olduğumuzu fark ederiz. Susarken bile vazgeçtiğimiz bir sözümüz vardır. Gün gelir ecel sözümüzü keser, toprağa karışıırız ve bizden geriye bir söz kalır.

Öykü yazmak; sözün gücüne, kanatlarına, menziline inanmaktır. Düşlerimizin takati kesildiği anda o kesif umutsuzluktan hemen önce kapımızı kelimeler çalar. Yapmamız gereken yegâne iş kelimelere güvenmek, meramımızı kelimelerin tarihin derin vadilerinde, yüksek tepelerinde, şoselerinde, patikalarında yürürken tecrübe kazanan omuzla-

rına emanet etmektir. Gelgelelim bu zannedildiği kadar kolay değildir.

Söze itibar edenler, kelimelerin nüfuzundan şüphe duyanların hiçbir zaman hayalini kuramayacağı kıyı-lara inançları sayesinde ulaşırlar. O kıyılarda sessiz, sakın, agâh, ortalığı velveleye vermeden, camı çerçeveyi indirmeden, mızımızlanmadan, üşenmeden, yılmadan kelimelerle iştigal etmenin büyüğü uğraşına koyulurlar. Yoruldukça çalışmak, mağlup oldukça savaşmak, başaramayınca yeniden ayağa kalkmak sadece ve sadece kelimelerin kudretinden şüphe duymayanların üstesinden gelebileceği bir yolculuktur. Kelimelerle düşünürüz, kelimelerle düşünce ufkumuzu genişletiriz. Düşünce ufkumuz ise ruhumuzun sınır çizgilerinin gidebildiği en ileri noktadır.

İnançla, azimle çıkılan bütün yolculukların inkârcısı da olur. Bize dudak bükeceklerdir. Yaptığımız işi hafife alacaklardır. Kelimelere inancımızı her seferinde sorgulayacaklardır. Bir öykünün önünde saatler geçirmenin gerçek dünyayla uyumsuzluk barındıran yanlarını ikide bir yüzümüze vuracaklardır. Bizler, başka bütün uyumsuzluklarla birlikte yüzümüze vurulanın da üstesinden sözle geleceğiz. Bazen meramımızı taşıyamıyor diye kelimelere içerleneceğiz. Büyük sanatçılara uysallıkla teslim olup bize gelince yıllık atlar gibi huysuzlanmalarına isyan

edeceğiz. Onların ele avuca gelmez yanları karşısında defalarca yılğın-lığa kapılacağız. Ama bütün bunlar, aşklarda olduğu gibi onunla bir sonraki karşılaşmamızı daha tutkulu hâle getirecektir. Yazar, her şeyini kaybedebilir. İlgilerini, dostlarını, kararlılığını, heyecanını yolun bir yerinde döküp saçabilir. Bunların hepsi telafi edilir. Kelimelere inancını yitiren kimse için ise yapacak tek bir şey vardır: Yığınlara karışmak.

Dikkat: Anlatmıyor, Yazıyoruz!

Buraya kadar her şey güzel. Ama şayet kulaklarımıza matbaa seslerinin geldiği bir çağdaysak sözün gücüne inanmaktan fazlasına ihtiyacımız var demektir. Yazınsal dille sözlü dil arasındaki farkı, matbaanın icat ettiği zihin yapısı çerçevesinde anlamamız, algılamamız ve hiçbir zaman unutmamamız gerekiyor. Günümüzde çok çabalamalarına rağmen iyi kurmaca metinler ortaya koyamayanların temel sorununun bu farkı anlayamamalarından kaynaklandığı kanaatindeyim.

Bizler modern dünyada okuryazar insanlar olarak telafisi imkânsız bir değişim yaşadık. Yazı, zihinlerimizi, düşünce tarzımızı ve anlama yetimizi kökünden değiştirdi. Matbaayla birlikte hızla geniş kitlelere yayılan okuryazarlık, yeni bir zihin yapısı doğurdu. Doğal olarak, kullandığımız dilin sınırlarını anlamak için

onun hitap ettiği belleğin hangi kalıp ya da ön yargılarla işlenmiş olduğunu gözden kaçırmamamız gerekiyor. Yazı ve matbaanın icadı, on binlerce yıldır sözlü kültürle yoğrulan insanı ve o insanın anla(t)ma kabiliyetini, pek çok şeyden mahrum bırakmakla birlikte kendi içine doğru derinleştirdi. Yazının yaygınlaşması bu anlamda bireyselliğin de icadı oldu. Matbaanın icadı ile modern bireyin keşfi aşağı yukarı aynı şeylerdir.

Sözlü kültürde anlatılar insanları bir arada tutmak, onlara yakın veya uzak ortak bir mazi, müşterek bir gerçeklik inşa etmek gibi kolektif bir amaç taşır. Hikâyeler, masallar, destanlar toplumu ilmek ilmek ören, ona yol gösteren, umut aşılayan; insanların din, ahlak, cesaret, kahramanlık, sevgi, saygı duygularını pekiştiren bir fonksiyon icra eder. Yazılı kültürde ise anlatı okuru böler, parçalar, kolektif dairenin dışına iter, yalnızlaştırıp kendi içine çevirir. Bunu doğaçlama yapar. Velew ki okunan, ulusal birliği uyandırmayı veya dinî duyguları galeyana getirmeyi amaçlayan tezli bir metin olsun; bireysellik kaçınılmaz sonuçtur.

Barry Sanders, “İnsan, okuryazarlık denen ülkeye ayak bastı mı artık geriye dönemez.” der. “Okuryazarlığa konuk ya da turist olarak gidilemez. Çıkışı olmayan bir dünya, asla geriye dönüş olanağı sunmayan bir deneyimdir bu.” Bu, romantik bir okuma tutkusundan ziyade, matbaayla birlikte kesin bir dönüşüme uğrayan modern okurun evrensel yürüyüşünü imler.

Modern okur yalnızdır; hayretini de sevincini de üzüntüsünü de bir başına yaşar. Tektir. Bu, onun muhayyile denizini ve iç görüşünü zenginleştirir. Ben bilinci, yazının himayesinde doğdu ve modern dönemde kalem oynatan her kurmaca yazarı, kendini bu olgun ben bilincine hitap ederken buldu. Helen Gardner, “Okuma, özü itibarıyla yalnız bir uğraştır ve bir kitabı algılayışımız, bireysel ve kişisel bir deneyimdir.” der ve ekler: “Toplu olarak, bir kütüphanede veya başkalarının da bulunduğu bir odada okuyorsak, diğer kişilerle ilişkilerimizi keseriz ve biri bizimle konuşursa, kendimizi yüzeye çıkan dalgıç gibi hissederiz.”² Gerçekten de modern bir icat olarak okumanın yaygınlık kazanması, öğrenmenin ve ilmin sınıfsallığını ortadan kaldırmakla kalmamış, yepyeni bir muhatap kitlesi icat etmiştir.

Çok Sesli, Çok Boyutlu, Çok Sonlu

Yazınsal dilin ayırt edici vasfını hafifsememek gerekir. O, lehçeleri egemen dil yapan edimdir. Hangi lehçe daha önce yazılı eser vermişse diğerlerinden öne geçmiş ve ulusal dil hâlini almıştır. Yazı, sözlü kültürün bütün birikimini toplamış ve ondan bambaşka bir hamule oluşturmuştur. *Sözlü ve Yazılı Kültür*’ün yazarı Walter Ong’un ifadesiyle yazı, “kendinden öncekini yutan emperyalist bir etkinlik”tir. Yazıda kelimeler artık ses değil, somut nesnelerdir ve uzamda kendilerine bir yer edinmişlerdir.

Modern yazar, hikâye örüntüsünün yerleşik kalıpların izleğinden akması gerektiğini bilir. İnsanı sadece bir masaldaymışçasına sadece dış çizgileriyle anlatmaz. Onun bir iç dünyası vardır ve küçücük bir kırıl-ganlık anı bile sayfalarca anlatılmayı hak edebilir. İyiler daima iyi, kötüler daima kötü değildir. Karakterler aynı anda hem iyi hem kötü olabilir. Sadık ve hain olabilir. İnançlı ve şüpheli olabilir. Yazılı bir metinde olayların veya tiplerin, sözlü kültürdeki gibi muhatabın hafızasına kolayca tutunabileceği ilmekler atmak için klişeleri kullanma zorunluluğu ortadan kalkar. Yazınsal dil, çok sesli, çok renkli, çok boyutlu ve çok sonlu öykülere kapı aralar.

Mesela sözlü kültürde dinleyici somuttur, anbean anlatıya muhataptır. Fakat yazı yazarken muhatap buharlaşır. “Yazarın hitap ettiği topluluk her zaman hayalıdır. Karşısında bulunmayan ve çoğu kez tanımadığı okurların üstlenebileceği bir rolü, yazarın tek başına kurması gerekir. Yakın bir arkadaşına mektup yazarken bile, arkadaşımda uyana-cağını umduğum ruh hâlini benim kendi kendime hayal etmem gerekir. Okurun da yazarı hayalinde canlandırması gerekir.”³

Yazının kendinden menkul zaaf-larını ya da söze karşı dezavantajlarını bilmeden onu kullanmaya kalkmak, at sürme tecrübesiyle otomobil sürmeye yeltenmeye benzer. Yazı, telafisi imkânsız olandır. Yazının muhatabı terbiye edilmiş okurdur, bu okur acımasız Moğol ordusundan farksızdır. Bilgiçlik, yağmacılık, ilintilemek hususunda fazlasıyla gelişmiştir.

Bizler yazınsal bir dünyanın içinde doğup büyüyen, yazıyla terbiye edilen, yazıyla öğütlenen ve kendi

dehlizlerini yazıyla keşfeden insan-larız ve en geniş anlamda öykülerimizi kendimiz gibi insanlara yazarız. Modern okur; sinsi, şüpheli, kaprisli, soyutlama yeteneğine sahip, kendi-nin farkında biridir. Bunu bilmek sesimizi kendi çağıma getirecektir. Nitekim ayaklarımızı doğru zemine basmadan sağlıklı kurgu inşa edemeyiz.

Okumadan Yazmaya Yeltenmek

Yazar, söze olan inancını yitirecek gibi olduğunda kitaplara sığınır. Orada sadece yazınsal dilin nüans-larını değil, tuğlaları sözcüklerden oluşan bir uygarlığın saraylarını terennüm eder. Kitaplar sözün kaleleridir. O kalelerde herkese kolayca izah edemeyeceğimiz sırlara vâkıf oluruz. Küçücük farkındalıklar iliklerimize işler ve bizi geri dön-dürülemez şekilde değişime uğratar. Kitabın dünyayı değiştirmesi, bu kü-çük ilmeklerin bireyin ruhuna nüfuz eden örgüleri sayesinde gerçekleşir.

Okumak başka bir dünyanın varlığı-na inanmaktır. Başka yolların, başka sebeplerin, başka güneşlerin, başka bahçelerin, başka akşamların ola-bileceğine inanmak, bizim yeryüzü serüvenimizi o en büyük başkalağa bakan ölüme karşı dirençli hâle geti-recektir. Okumak her zaman teselli etmez, bazen de acı verir. Kendi-mizi, tutkularımızı, zaaflarımızı, hayallerimizi boy aynasında görmek her zaman iyimser sonuçlar vermez. Okur ve boyumuzun ölçüsünü alırız.

Güncel edebiyat sorunlarımızın başında, kendinden önceki biriki-min entelektüel ufkunu, yazınsal dilin ulaştığı merhaleyi yeterince fark edememiş, bu yüzden okuru tekrar tekrar yolun başına götürmek isteyen hercailerin geldiğini açık yü-reklilikle söylemeliyiz. Benim de bir

kitabım olsun duygusu, dijital çağın görünürlüğe verdiği payeyle ayyuka çıktı. Ayrıca bir kitap sahibi olmak geçmiş on yıllara nazaran daha da kolaylaştı. Bu kolaylık, kanonu ve çeteciliği yıkması bakımından özgün seslerin önünü açan, diğer yandan vasata pirim veren bir yayım enfla-yonunu beraberinde getirdi. Burada asıl sapma, çok yayının yapılması değil yazarların hangi suda yüzdük-lerini bilmemesi, bunu öğrenmeye tenezzül etmemesinden kaynakla-nan kısırlaşmadır. Bu ırmak Ömer Seyfettin’in atını su içirdiği, Refik Halit’in taşra memurlarının yıl-gın yüzlerini yıkadığı, Sait Faik’in ala-bildiğine insanlaştırdığı, Tanpınar’ın düşünceli bakışlarıyla mayaladığı, Haldun Taner’in zekâsıyla köpürttü-ğü, Oğuz Atay’ın ironisiyle gençleş-tirdiği, Füzûzan’ın serinkanlı sesiyle okşadığı, Rasim Özdenören’in mistik gerilimle derinleştirdiği Türk edebiyatı ırmağıdır. Fazlası var eksi-ği yok. Dilimizi bizden öncekilerin eserleriyle olgunlaştırırız. Kelimele-re inancımızı nitelikli yazılı eserler sayesinde ayakta tutarız. İyi kitaplar bize hem cesaret hem yeni fikirler verir; yazının, başka hiçbir yerden öğrenemeyeceğimiz matematiğini onlardan öğreniriz.

1 Barry Sanders, *Öküzün A'sı*, Çev. Şehnaz Tahir, Ayrıntı Yay, İstanbul: 2020, s. 14.

2 Helen Gardner, *Ben Hayal Gücünden Yanayım* (Norton Konferansları), Ketebe Yayınları, İstanbul: 2020, s. 69-70.

3 Walter J. Ong, *Sözlü ve Yazılı Kültür*, Çev. Sema Postacioğlu Banon, Metis Yayınları, İstanbul: 2020, s. 123.

- 1 **“Ömür dediğin...” diye başlayan cümleyi nasıl tamamlarsınız?**
Ömür dediğin, pusu kurmuş olaylar sürüsüne, çetesine yakalanmamak için yolun sonuna kadar doludizgin koşan bir süvaridir. (Hafız Şirazi)
- 2 **Hayatınızda olmazsa olmaz dediğiniz üç şey...**
Kitap, kalem, boş bir sayfa ya da defter...
- 3 **Bir koku var sizi çocukluğunuza götüren, o koku nedir?**
Yeni demlenmiş bir çayın odaya getirildiğinde etrafa yaydığı koku.
- 4 **Şimdiki mesleğinizi yapmasaydınız ne yapmak isterdiniz?**
Ailemin büyük bir çiftliği olsaydı çiftçi olmak ve tarımla uğraşmak isterdim.
- 5 **O kitabın/öykünün kahramanı sizi neden çok etkiledi?**
Halit Ziya Uşaklıgil’in *Mai ve Siyah* adlı romanındaki Ahmet Cemil’e çok üzülmuştüm. Çünkü hep mağlubiyetle karşılaşlıyordu.
- 6 **Mevsimlerden hangisi?**
İlkbahar.

- 7 **Özlemek deyince aklınıza ilk gelen?**
Tek bir şey gelmez ki. Anne baba özlenir, sevilen biri özlenir.
- 8 **Tarihte bir olaya şahitlik etme imkânınız olsa hangi olayı seçerdiniz?**
Şahit olduklarım bana yeter.
- 9 **Cevabını çok merak ettiğiniz bir soru...**
Kimsenin bulamadığı o kadar çok soru var ki. Ezelilik nedir, nasıl bir şeydir ve nereden başlar?
- 10 **Kederlendiğinizde yaptığınız şey?**
Kederlendiğimde yaptığım şey bir köşeye çekilmek. Yorulacak kadar düşündükten sonra uykuyu davet etmek ama bulamamak. Çünkü çok kederlenince uykumun da sabaha kadar kaçtığı olur.
- 11 **Ruhunuzda iz bırakan biri?**
Kendisine çok özel bir saygı ve sevgiyle bağlı, İstanbul Teknik Üniversitesi mezunu bir mühendis tarafından 1975 yılında muayenehaneme getirilen ve *Mesnevi*’yi Farsçasından her gece okumadan yatmadığını söyleyen Seyit Nizam türbedarı.
- 12 **Ruhunuz nereli?**
Bir Müslüman olarak Medineli demek lazım.
- 13 **Gözünüzü kapattığınızda duyduğunuz/duymak istediğiniz o ses?**
Bir ney ya da bir org sesi gibi derinden yayılan ve ölümün sessizliğini sona erdirecek olan “selam” sesidir.
- 14 **Geçerken gördükleriniz...**
Bu kadar bozukluk, kargaşa ve karışıklık nedir ki ben her ay değişiminde neler görüyorum neler...
- 15 **Bir notunuz var mı?**
İyi bir hayat çizgisinde olmayı çok isteyin. İnsanlığın, kendinizin ve başka insanların da iyilik hâlinde olmasını isteyen birisi olmayı isteyin, metot ise kendiliğinden, Allah’ın gönderdiği kişiler tarafından oluşturulacaktır.

AYAKÜSTÜ SORULAR?

BEN AY'IMI YERDE GÖRDÜM

HÜSEYİN AKIN

Çizerimiz deprem bölgesinde gönüllü olarak
hizmet ettiğı için bu ay öykümüze
çizim yapamamıştır.
Deprem bölgesinde
canla başla çalışan herkese minnet ve
hayatını kaybeden bütün kardeşlerimize rahmetle...

Ekranları, çağıl çağıl akan derenin yamaçlarında muntazam sıralanmış çam ve köknar ağaçlarıydı. Her akşam bu sahneye gün batımını izler her sabah bu manzarayla uyanırlardı. Recep üç kardeşin en küçüğü. Bu sene ortaokula yeni başladı. En sevdiği ders fen ve tabiat bilgisi. Okulun bulunduğu köyün en uç noktasında Kara Düz denilen 2 kilometrelik mesafeyi kar kış hep yürüyerek gidip geliyor. Ortanca kardeşi Şaban, kasaba lisesinde 3. sınıfa devam etmekte. Şaban, derslerden en çok edebiyatı seviyor. Daha ilkokul sıralarından itibaren şiir yazıyor oluşunun bunda büyük etkisi var elbet. Aile arasındaki konuşmalarına bakılırsa üniversitede, kendisini en iyi şair yapacak fakülte hangisi ise o bölümde okumak istiyor. Şaban, kasabada okulun yurdunda yatılı kalıyor. Her hafta cuma akşamı minibüsle köye gelip pazar akşamları geri dönüyor. Her gelişinde kasabanın ekşi mayalı çarşı ekmeğinin yanı sıra babasının çok sevdiği dökme tahin helvasını almayı da ihmal etmiyor.

Recep'in ve Şaban'ın ağabeyi Ramazan ise iki senedir İstanbul'da tıp fakültesinde öğrenci. Derslerinin yoğunluğundan dolayı öyle sık sık köye gelemese de geldiği zamanlarda Ramazan'ın doktorluk eğitimi aldığını duyan uzak yakın köylerde kim varsa muayene olmak için gelip ona nefes aldırıyorlar. Ramazan'ın

ağzından bir gün bile köylünün bu durumundan şikâyet eden tek bir cümle duyulmuş değil. Onun kendini en iyi hissettiği anlar Kur'an okuduğu anlar. Az konuşur, az uyur ve az yer. Ne hikmetli bir tevafuktur ki üç kardeşin üçünün dünyaya gelişi de bu mübarek aylarda vaki olmuştu.

Baba, çiftçilik ve hayvancılıkla ailesini geçindirip üç evladını okutmaya çalışan, gırtlğından haram geçmemiş kanaatkâr bir insandır. Mecbur kalmadıkça şehre gitmek şöyle dursun kasabaya bile inmeyen biridir. Evlerinde sabah gün doğmadan kalkılır, yeni doğacak gün ayakta karşılanır, kulaklar müezzinin sesinde yatsı vakti namazlar kılınır ve yatılırdı. İkinci vakti yavaş yavaş derlenip toparlanılır ve kıssa ocak başında, baharsa sofada, sedirde; yaz ise bahçede toplanılır, aile fertleri çay, kahve ya da şerbet eşliğinde bol menkıbeli, kıssalı sohbetlere koyulurdu.

Bugün alışıldık günlerin dışında bir telaş var evde. Recep ve Şaban, kıştan bahara doğru evrilen bahçeyi düzenliyorken anneleri Şevval Hanım mutfakta hummalı bir çalışma içerisinde. Baba Muharrem Bey (herkes ona Ağa der) harman yerindeki olukta hayvanları sulamakla meşgul. Recep, her zamanki şakacı tavrıyla ocakta kaynayan tencere ile meşgul olan annesine takılmadan edemiyor:

“Oğlu geliyor diye bakıyorum da Şevval Hatun'un gözü kimseyi görmüyor. Bir de bize ‘Önce Recep sonra Şaban en sonra da Ramazan gelir!’ diye öğreten hiç kendisi değilmiş gibi.”

“Ah oğul, ah Recep'im! O nasıl sözmüş öyle? Biliyorum şaka dersin, lakin etin tırnaktan ayrıldığı hem nerede görülmüş bugüne değil?”

“Elbet şaka söylerim, latife yaparım canım anam! Ben de bilirim ki Ramazan ağabey hem benim hem de Şaban ağabeyin büyüğüdür. İçim onun geleceğine dair muştuyla öyle dolu ki bakalım senin yüreğinden geçen nedir diye şöyle bir yoklamaktır muradım.”

Kardeşiyle annesinin sitemkâr şakalarını duyar duymaz Şaban mutfak kapısından içeriye girdi. Güveç tencereden gelen mis gibi etin kokusu Şaban'ı mest etmişti. Hemen söze girdi:

“Bu kokuyu hiç unutmam, geçen aylarda abim geldiğinde de ortalığı bu nefis koku sarmıştı. Belli ki annem ağabeyimin çok sevdiği güveçte şehzade kebabı pişiriyor. Hem ne demişler annemin ocağında pişer, bakarsın bize de düşer!”

“Hay bugün siz nesiniz böyle! Biriniz bitiriyor diğeriniz başlıyor.” diye karşılık verdi Şevval Hanım.

Ortanca oğlu Şaban’a doğru dönerek: “Biliyor musunuz, ben bu şehzade kebabını sadece Ramazan için değil babanız da dâhil hepiniz adına niyet ederek hazırlayıp ocağa koydum! HEPİNİZ bizim şehzademiz olduğunuza göre bu şehzade kebabının kokusu ve lezzeti de hepinizin elbette!” İki oğul yaptıkları şakayı kebab kıvamında pişirmesini bilen annelerini muhabbetle kucakladılar.

İçerdekiler dışarıda aniden bastıran yağmurdan habersizler. Muharrem Bey yağmur karşısında oraya buraya dağılan hayvanları güç bela toplayıp ahırlarına sokuyor. Güneş erkenden dağların arkasına çekilmiş. Göğün yerle bittiği noktada yanıp sönen bir şeyler var. Büyük bir çatırtıyla nerdeyse bütün börtü böcek, her şey bir anda yuvasına çekiliyor.

Muharrem Bey eve girdiğinde sıırıslıklamdı. Ocaklı odada onu bu hâlde gören eşi ve çocuklarının aklı Ramazan’da kalıp telaşa kapıldılar. Muharrem Bey, ocağın başında bir yandan üstünü başını kuruturken aklına birden otobüsle memleketine gelmek için yolda olan oğlu Ramazan geldi. Pencereyi dövercesine yağın yağmura doğru bakışını çevirerek, “Ramazan ne zaman köyüne gelmeye kalksa mübarek yağmur da sanki ona refakat ediyor.” diye söylendi.

Ramazan’ı terminalde nefes aldır-maksızın yağın yağmur karşılamıştı. Yağmurluğunun kapüşonunu kafasına çekip yolcular bagajdan eşyalarını çıkarırken o koşar adım çarşının içerisine doğru yürüdü. Kardeşi Şaban gibi o da her zaman

alışveriş yaptığı yerden çarşı ekmeği ve dökme tahin helva satın aldı. Koşar adım tekrar peronda bagajların indirildiği otobüsün yanında valizinin çıkarılmasını bekledi. Bu arada, önünde duran ticari otomobile el etti. Araba ayağının dibinde durdu. Valizini ve çantasını otobüsün bagajından alıp Broadway marka otomobilin arkasına yükledi. Arabada tek gitmek istemiyordu, köyüne gitmek isteyip de gidemeyen olup olmadığını kontrol için sağına soluna baktı. Az ötede, bez bir el çantasıyla duvara yaslanmış adamla göz göze geldi. Adama binmesi için arabayı işaret etti. Onu kararsız görünce arabanın camını indirip seslendi:

“Amca ıslanma haydi seni de gideceğin yere bırakalım!”

Adam yağın yağmuru yararak taksiye kadar yaklaştı. Ramazan’a teşekkür ve dua edip gidecek ve kalacak bir yerinin olmadığını söyledi. Adam bunu söylerken sesinde hiçbir acındırma ifadesi ya da mahcubiyet yoktu. Sadece, “Ben Allah’ın öyle yolu tek bir adrese sabitlenmiş kullarından değilim.” demekle yetindi. Yağmur öyle kesintisiz yağıyordu ki şoför de Ramazan da adamın söylediklerinden bir anlam çıkaracak durumda değillerdi. Adamı hiç olmazsa ıslanmaması için arabaya binmeye ikna ettiler. Soğuk Poyra dedi Ramazan, şoföre dönüp gideceği yönü işaret ederek. Yollar kıvrımlı ve bozuktu. Araba adım başı çukurları aşmak için zikzaklar çizerek yol almaya çalışıyordu.

Köye nazır kamyon yoluna girdiklerinde parmağıyla gayriihtiyari

“Aha şu en tepedeki bizim ev!” dedi Ramazan. “Şimdi bizim evin yukarıya açılan küçücük penceresinden benim geldiğimi haber almış, evcek kapıya çıkmışlardır.” dedi. Arabaya aldıkları yeri yurdu olmayan adam arka koltukta sessizce oturuyordu. Bu kez şoför dikiz aynasından arka koltukta oturan adama bakış fırlatarak sordu:

“Hemşerim nerelerden, kimlerden-sin? Buralarda bulunma sebebin nedir? Adın nedir, ne iş yaparsın?”

“Safer”, “Ademoğlu”, “Dünya”, “Tanrı misafirliği”, “yoldaşlık” diye sorulara kelime kelime cevap verdi adam.

Araba, köyün içerisinden yukarıya doğru uzanan yokuşu toz toprak içerisinde çıktı. Ormana doğru uzayıp giden yolun sağından aşağıya doğru inerken “Geldik sayılır.” dedi Ramazan, oyun havaları çalan radyonun sesini sonuna kadar açtı. Armut ağacının arkasında durdular. Evdekiler Ramazan’ı arabadan çıkar çıkmaz sıkıca kucakladılar. O da annesinin babasının ellerini hasret ve de hürmetle öptü. Yeri yurdu olmayan ve biraz evvel adının Safer olduğunu söyleyen adam çalılıkların yanında yüzü yola dönük dikiliyordu. Evdekilerin adamı işmar edip “Kimdir o?” tarzı bakışlarını “Sonra anlatırım.” diye geçiştirdi Ramazan. Adamın yanına kadar gidip koluna girerek “Madem sen Tanrı misafirisin, öyle ise bizim misafirimiz ol, bu şerefe biz nail olalım.” diyerek onu eve girmeye ikna etti. Kuzineli odada yer minderlerine oturdular. Sıcaktan içerisi hamam gibiydi. Şehzade kebabının iştah açan kokusu

odaya kadar gelmişti. Sofralar kuruldu, yemekler yenildi, namazlar kılındı. Çay, kahve faslında evin hayat adı verilen sofa bölümüne geçildi. Kahvesinden ilk yudumu alır almaz Tanrı misafiri adam sözün düğümünü çözer gibi konuşmaya başladı:

“Ben bugün bir rahmete kavuşup bir lütfâ mazhar olacağımı nereden bilirdim ki? Ramazan kardeşimi karşıma çıkaran kudret beni Recep, Şaban ve Ramazan’a birlikte aynı anda kavuşturdu. Hz. Peygamber recep ayının Allah’a, şaban ayının kendisine, ramazan ayının ise tüm ümmete ait olduğunu söylerken ben, Yunus misali ayımı yerde göreceğimi hiç tahmin bile etmezdim. Ramazan, ete kemiğe bürünüp yağmur kıyafetli bir rahmetle beni de yanına alarak buraya geldi. Ramazan kardeşimin üzerinde ramazan ayının bütün özellik ve güzellikleri mevcuttu. Eline, diline, beline hâkim. Geceleri naim, gündüzleri saim bir delikanlı.

Tanrı misafiri adam, Muharrem Bey’e dönerek, “Ne mutlu size ve muhtereme zevcenize ki üç ayların bereketini hanenizin her bir yanında görünür kılmışsınız.” dedi.

Baba Muharrem Bey: “Ne güzel söylersin. Benim ilk çocuk Ramazan, sonra Şaban sonra da Recep geldi. Burada Allah’ın hikmet ve tecellisini görmüş olmanıza sevindim. İlk oğlum Ramazan, ikinci oğlum Şaban, üçüncüsü Recep... evlatların sıralaması ile ayların sıralaması yer değiştirmiş gibi. Ramazan, Recep ile Şaban’ın müjdecisi. Ramazan önden gidenleri kendi yoluna dâhil eder ve...”

Tanrı misafiri adam, Muharrem Bey’in sözünü nazikçe böldü:

“Peygamberimiz, Efendimiz, *‘Allah’ım recebi ve şabanı bize mübarek eyle ve bizi ramazan ayına kavuştur.*” buyururken recep ve şabandaki ramazan ruhuna işaret ediyordu sanki. Zaten recep ve şabanın en büyük maksudu ramazan olmağı!

Ramazan sadece konuşulanı dinlemekle yetiniyordu. Recep ve Şaban çocukluğun ve de ilk gençlik yıllarının iftar sofrasında gözleri parlıyor gibi mutlu ve huzurluydular. Adını ve tanımını bilmedikleri güzellikleri yaşadıkları bakışlarından anlaşılıyordu. Şevval Hanım söze girip âdeta aile saadetlerinin formülünü açıklar gibi konuşuyordu:

“Recep, Şaban ve Ramazan nasıl evlatlarımız olarak ailemizi iyinin, güzelin, doğrunun hakkıyla yaşadığı bir iklime taşıyorsa; aksi yere vurmuş recep, şaban ve ramazan ile müsemma üç ayların hayatımıza girişi de insanlık denilen o evrensel ailenin kurtuluş ve aydınlanması olacaktır!”

Tanrı misafiri adam yavaşça oturduğu yerden dizlerine tutunarak kalktı, bütün hakikatli duruşuyla doğruldu. Vakit hayli geç olmuştu. Ayrılmak için ev sahiplerinden müsaade istedi. Başta Muharrem Bey olmak üzere Recep, Şaban ve Ramazan’a kadar herkes bu saatte gitmemesi için ısrar ettilerse de dinlemedi adam. “Bu saatte gidecek yeri olmayan birisi böyle apar topar nereye gider?” diye sordu Muharrem Bey.

Güldü Tanrı misafiri adam. Gülüşünde her şeyin yolunda olduğuna dair bir rahatlık vardı. “Bu saatte gidecek yerimin olmadığını nereden çıkarıyorsunuz?” diye geriye dönerek ısıltı gülümsedi.

Ev sahibi Muharrem Bey, misafir adamın gitmekte kararlı olduğunu görünce direkt sordu: “Hemşerim, gidecek yerin neresi, söyler misin?”

“Yollar.” diye cevap verdi Tanrı misafiri adam. Yollar kelimesini üç beş kez tekrar ettikten sonra eşikten dışarıya adımını atarken yüzünü kapıdakilere dönüp son defa konuştu:

“İster bana Safer Baba deyin isterse Yolun Oğlu Hâdi, iki durumda da yolun koridorlarını mesken tutmaktır bana yakışan. Yol Oğlu Hâdi yolda, Safer Baba seferde gerek! Ben ki Ay’ımı yerde gördüm, yüzüm yerde, adımlarım yolda gerek. Yola revan olmaktan başka hiçbir şey nazarlarıma şifa olmaz artık!”

V AHŞİ BİR ÖZGÜRLÜK ŞARKISI; KURT

GÜVEN ADIGÜZEL

MINİYATÜR NEVİN YAPICI YEŞİLYÜRT

Kurtlar niye güzel? Bu soru hep aklımda. Karadaki en vahşi yırı-tıcılar arasında gösterilen kurtların; cesur, asaletli, müdanasız hâlleriyle insanoğlunda uyandırdığı o cazibeli hayranlığın yaslandığı bir anlam var. Uzakta, özgür, asil ve güçlü. Ait olduğu yaşam alanında her şeye meydan okurcasına, tek başınalığı ve zincirsizliği temsil eden bir ideal gibi parlıyor kurt imgesi. Yabana çağırıyor kurtlar bizi. Bir şarkının tam ortasına. Tutsak edilmemişlerin otağına. O zaman yeniden; kurtlar niye güzel? Korku ve saygı; ilk bakıştaki puslu havada görünen bunlar. Onları tanımlarken en çok kullanılan iki kelime de doğal olarak; vahşi ve gizemli. Sürüler hâlinde dolaştıkları yalçın dağlarda, tabiatın acımasız koşullarına karşı tutkulu pençeleriyle hayat bulan kurtlar, birlikte hareket etmenin, savaşçı olmanın ve düşmanı tanımanın doğal simgeleridir. Tek tek ve sürü hâlinde, dünya kurtların evidir. Yağmur ormanlarıyla kızgın çöller dışındaki her iklim ve coğrafyada izlerine rastlayabilirsiniz, izlerine ve iz sürüşlerine. Ayak izlerine, bir görünüp bir kayboluşlarına. Nefeslerine, seslerine, gölgelerine. Evet kurt sizi izler, siz kurdu göremezsiniz.

Besin zincirinin en üstünde yer alan doğanın zeki avcıları kurtlar, pusudaki her avcı gibi avları için çağırdıkları ölümün gerçekliğiyle yaşarlar. Sınandıkları kanundur. Tabiatın ve kurtların kanunu. Kurtlar yaşamayı arzular, ancak ölmekten korkmazlar. Asla pes etmezler, unutmazlar ve alacakları her intikam için

mutlaka geri dönerler. Şikâret olmazlar hiçbir zaman, şikâyet etmezler; doğal avcıları, düşmanları yoktur. Kimse ilişmez onlara. Pençelerinin ve dişlerinin arasında kendi hakikatlerini saklarlar. Geceleri bir çift yıldız gibi parlayan büyümlü gözlerinde duran, yabanın çağrısıdır. Ay ışığı altında tehditkâr bir serenat yaparak, dünyanın en ürpertici ve en güzel şarkısını söyler gibi uluyacaklardır. Kurt uluması; işaret, tehdit, çağrı, haberleşme, terapi, uyarı, güç gösterisi ve arınma gibi anlamları ruhunda taşıyarak yankılanır dağların ardında. Ritimli, uyumlu, vahşi bir melodidir bu. Ay ışığında emzirir kurtlar ürkütücü seslerini. Bazı Uzak Doğu mitleri, geceyi özleyen kurtların Ay'ın karanlık yüzüne doğru uluduklarını anlatır. Kim bilir, belki öyledir, ama kurtlar en çok bize, insanın vahşi karanlığına seslenir. Gece yarısı şarkıları çınlar kurtların boğazında.

Kurdun Soyu, Türk'ün Harbi

Doğada görünen baskın/kudretli varlığıyla kurt, ona uzaktan saygıyla bakan insanoğlunun sanatsal üretimlerine, karakterine atfedilen olumlu/övülen özellikleriyle konu edilmiştir. Söz gelimi Fransız romantik şiirinin temsilcilerinden Alfred de Vigny'nin "La Mort du loup/ Kurdun Ölümü" adlı ikonik şiirinde kurt metaforuyla kurulan geniş estetik anlam, nihayetinde halk hikâyelerinden, tarihî anlatılardan ve şairin ait olduğu uygarlığın mitlerinden damıtılarak bir edebî düzleme taşınmıştır. Hikâye edilen

şiirin bu metafor üzerinden, yani kurdun sadık, asil, güçlü olarak kodlandığı binlerce yıllık bir mitolojik zeminden yükselerek, felsefi bir derinliğe ulaştığını söyleyebiliriz. Vigny, şiirinde, eşini ve iki yavrusunu acımasız avcılardan korumak için cesurca savaşan bir baba kurdun asaletle/sessizce ölümü tercih etmesini ve dişi kurdun baba kurdu bırakarak içi kan ağlasa da yavrularıyla birlikte dağlara doğru yol almasını anlatır. Baba kurdun son bakışı, dişi kurdun anaçlığı/fedakârlığı kalır geriye.

Yahya Kemal, 1921 yılında bu şiirden mülhem yazdığı "Kurdun Dişisi Ve Yavruları" başlıklı çok ses getiren yazısında, Türk İstiklal Savaşı'nın derin anlamlarına doğru cesur adımlar atacaktır:

"Şâir Vigny, bu maceradan sonra başını tüfeğinin namlusuna dayıyor, dişi kurtla yavrularının peşinden koşmağa karar veremiyor ve diyor ki: Eğer bu iki yavru olmasaydı o güzel ve kederli dul, erkeğini bu büyük imtihan karşısında yalnız bırakmazdı! Lâkin bir vazifesi vardı. O iki yavruyu dağlara kaçırmak, onlara orada açlığa tahammül etmeği ve şehirlerde bir lokma ekmeğe ve bir yatacak yere mukaabil insanın önünde av avlayan zelîl hayvanların insanla akdettiği ittifaknameye hiçbir zaman dâhil olmamayı öğretmekti.

Şair Vigny hikâyesinin bu noktasında kalmıyor ve felsefesinin bir cezbesiyle şiirini bitiriyor; diyor ki: Hayattan ve bütün ızdıraplar-

dan nasıl feragat edilir? Ey ulvi hayvanlar, yalnız siz biliyorsunuz! Yeryüzünde ne olduğumuzu ve arkamızdan ne bıraktığımızı bir kere iyice hesap ettikten sonra anlaşılır ki ulvî olan ancak sükûttur, mâadâsı zaaftır (gerisi boştur). Şair, kurdun o son bakışında ne demek istediğini anlıyor. Asıl hayvan, o son bakışıyla demek istiyor ki: İnlemek, ağlamak, yalvarmak hepsi zilletir. Kaderinin seni sevkettiği yolda uzun ve ağır vazifeni dışını sıkarak ifâ et! Sonra da benim gibi hiç ses çıkarmaksızın ızdırap çek ve öl! Bu kurt hikâyesi kaç defa beni derin derin düşündürdü. Zannettim ki şair Vigny bizim maceramızı anlatmış! O erkek kurt, ölen ordudur; o dişi kurt, anne Anadolu'dur, o kurdun yavruları İnönü ve Dumlupınar çocuklarıdır ki dul annelerinden aldıkları dersi tekrar ediyorlar: Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl!"

Halide Edip'in 1919'da *Büyük Mecmua*'da yayımlanan Yahya Kemal'e ithaf ettiği *Dağa Çıkan Kurt* adlı hikâyesi de Vigny'nin şiirinden yola çıkarak, parçalanmış Türk yurdunun serencamını anlatacaktır. Yaralı kurt Türkiye'dir. Ölmemiştir, yaralıdır sadece, bir kuvvete tutunup, ayağa kalkacaktır elbette. İstiklalle yarasını saracak, küllerinden yeniden doğacaktır. Yazarın kurduğu orman alegorisindeki fil ise Amerika'dır. Edip, öncelerde bu filin hakemliğini/hâkimiyetini kabul edilebilir bulmuşsa da onun asıl niyetini sezdiği anda, bağımsızlık ateşini harlayanlarla birlikte kurdun yarasına sahip çıkmaya koşmuştur. Bir kurt masalıdır bu, özgürlüğü için ant içen kurtların masalı.

Börü ile Canavar Arasında

Gök tüylü, gök yeveli soylu kurt, Türk kültüründe önemli bir simge-

dir. Kurtlar, kuruluş efsanelerinde, halk destanlarında, mitolojik anlatılarda; rehber, ata, ana, yol gösterici gibi unvanlarla anılır ve selamlanır. Hunlardan/Göktürklerden başlayarak ilerleyen büyük tarihsel anlatıda, kurt (börü) Türk illerinde her zaman hayırlı haber/kutlu öncüdür. Bozkır havzasında yaşayan Türklerdeki konar-göçerlik kültürünün, yaşlı bir kurdun rehberliğinde belli bir töreye/disipline göre yaşayan kurt sürüleriyle gösterdiği benzerlikler zaman içinde, savaş taktikleri, esaret altına girmeme iradesi ve liderlik kültürü gibi özdeşlikler üzerinden içselleştirilerek kurtları, Türklerin değerler dünyasında vazgeçilmez bir ikon hâline getirmiştir. Eski Türklerin "kurtsoylu" olduklarına dair yaygın bir inanişaya sahip olduklarını biliyoruz.

Türkler kutlu habercileri olan kurtları bozkırdaki doğal ortamlarında izlemiş, mesela Kurt Kapanı/Hilal Taktiği olarak bilinen *düşmanı çembere alarak yok etme* stratejisi kurt sürülerinden ilhamla harp tekniklerine eklenip, yüzyıllarca başarıyla uygulanmıştır. Türkler savaş meydanlarında kurt sürüsü gibi hareket ederek benzer karakterlere sahip olduklarını düşündükleri doğanın bu en zeki avcılarını taklit etmişlerdir. Anadolu'da yerleşik hayata geçtikten sonra, halk dilinde *canavar* olarak anılan kurtlar, yaşam alanları daraltıldıkça insanların sınırlarına yaklaşmış çobanların korkulu rüyası olsalar da yine de birçok ülkede yapılan toplu kurt katliamı, bunun tüm hanelere uğursuzluk getireceğine duyulan kadim inanç sebebiyle Anadolu topraklarında vuku bulmamıştır. Bozkır'daki uzak kutlu dost, Anadolu'daki yerleşik yırtıcı düşman, Türk'ün dünyasında kurt imgesi hep saygı ile korku arasında bir yerde anlamını aramıştır.

Tutsak Edilmemişlerin Şarkısı

Kurtlar niye güzel? Bu soru hep aklımda. İçeriden dışarıya doğru yükselen estetik bir varoluş. Özgür bir ruh, kalın bir boyun, uzun bacaklar, karakteristik sivri bir yüz, gece görüşüne sahip büyüleyici bakışlar, her yöne dönebilen kulaklar, perdeli pençeler, geniş göğüs, hassas bir burun, koşucu-yüzücü bir gövde, ölümcül basınç uygulayabilen çene, sürü içgüdüsü, güçlü iletişim becerisi ve yırtıcı zekâ. Pusuya düştüğünde nasıl kurtulacağını değil nasıl intikam alacağını düşünen bir avcı. Sabır timsali, doğal iz sürücü. Elbette ekosistem içinde çok değerli bir yere sahipler. Bazı türlerin üzerlerindeki kurt baskısının, aşırı nüfus artışını engelleyerek doğanın dengesine nasıl hayati katkılar sunduğunu, 1995 yılında Yellowstone Ulusal Parkı'na 70 yıl aradan sonra bırakılan iki kurdun yarattığı o meşhur etki üzerinden görmek/ölçmek mümkün. Kurt, varlığıyla hayat verir.

Yediği ayazı unutmayan, kanun/töre sahibi, boynuna ip yerine pençeyi yeğleyecek, puslu havalara âşık, iz sürerken ölüm kadar sessiz, avlanırken bütün görkemiyle doğaya ait kurt; o dayanılmaz güzellik. Oğuz Kağan'ın ordusuna rehber, Yakut masallarında kurt yüzlü dokuz oğul, Mısır'da ölümlerin koruyucu azizi Upuat'ın kendisi, Türk/Moğol boylarının ortak ongunu, Roma'nın kurucularını emziren dişi, kuzgunlara dost, insanlara yoldaş, Göktürklerle bayrak, hem Asena hem Gökkurt... Kurtlar niye güzel? Bu soru hep aklımda. Tutsak edilmemişlere söylenen bir şarkıdır kurt. Kalın boynuna değmeyen ip'in ucundaki, dünya.

PENCEREYİ AÇIN, BİRAZ DAHA IŞIK GİRSİN...

s ü m e y y e ö z g e n

*Karanlık gittikçe daha ziyade
koyulaşarak buraya doluyormuş gibi
geliyor bana. Fakat benim içimi parlak
bir ışık aydınlatıyor.*

J. W. von Goethe

Yaşam, henüz olgunlaşmadan çürümüş meyvenin daldaki buruk hâli. Yaşam, dalda sallanan o çürük meyvenin içindeki çekirdekte kımıldayan hayat. Yaşam, sarsılmaz sandığımız dağları köklerinden söken, sarp kayaları parça parça savuran fırtına. Yaşam, ağaçların köklerinin damar damar tutunması toprağa. Yaşam, savrulan kayaların göğsünde taşlaşmış asırlık sabır. Yaşam, kışın nefesiyle buzlaşan, solan bir yeryüzü kütlesi. Yaşam, yazın tebessümüyle eriyen buz kütlelerinin ırmakları kabartması, yerin altından renk renk başını uzatan bir hayat cezbisi. Yaşam, yoğun bir sis gibi içimizi saran, gözümüzü bürüyen hüznün içinde cılız bir köz gibi harlanmayı bekleyen neşe. Yaşam, bizi sarıp sarmalayan neşenin içinde ansızın gelip gözlerimize ve yüreğimize oturuveren, hiç dolmayacağı anladığımız o tuhaf boşluk. Yaşam, henüz kanatlarını çırpmayı öğrendiğinde düşmenin ayırdına varmak. Yaşam bir çember, iç içe geçmiş karanlık ve aydınlık. Yaşam, karanlığın ve aydınlığın diyarında ahenkli bir öykü. Ve yaşam, biri dünyaya ihtirasla sarılan, diğeri ise

tozun toprağın içinden iştihakla kalkarak yücelere doğru yönelmek isteyen, daima çatışma hâlinde iki ruh taşımak içinde. Şimdi artık size, içinde, biri bu dünyaya diğeri öteki dünyaya ihtiraslı iki ruh taşıyan ve hayatındaki o yüce değeri içindeki bu iki ruhun çatışmasından alan bir ozandan bahsedeceğim. Başında, şairi onurlandıran defne çelengiyle asırlara seslenen J. W. von Goethe'den: "Evet, yalnızca bir gezgin, yeryüzünde bir yolcuyum ben! Ya sizler daha önemli şeylerle mi meşgulsünüz?"

Frankfurt'ta bir evin ikinci katı. Kent surlarının üzerinden verimli, güzel bir ovanın görüldüğü odanın penceresinin önü. Bu, Goethe'nin çocukluğunda hayatına açılan ilk pencere. Çocukları oynarken, insanları eğlenirken bu pencereden seyreder ilk. Yaz aylarında derslerine burada çalışır, fırtınaların dinmesini burada bekler, hayatı boyunca seyretmeye doyamadığı güneşin batışını bu pencerenin önünde izler. Büyürken, oturmaktan en çok hoşlandığı, hüznü duyularla dolup taşıdığı ilk yer burasıdır. Bu

pencerenin ardından dışarıdaki hayatı seyretmekle birlikte daha çocuk yaşında gelen yalnızlık hissi derin bir hüznü duygusu uyandırır onda ve bu duygu, doğasındaki duyarlılıkla birleşerek hayatı boyunca kendini hissettirir. Ancak hayatının hiçbir döneminde somurtkan ve karamsar biri değildir, aksine sık sık "neşe içinde yaşayın" diyerek neşeye büyük bir kıymet verir.

Ruhunda birbirine geçmiş bu yoğun hüznü ve neşe onun hayatındaki diğer uç noktaların temsilidir aslında. Hem uçarı hem uysal, hem dışa dönük hem çekingen birisidir Goethe. Tutkuyla sevdiği kadınları bir anda terk edebilecek kadar bencil; "Her konuda özverili olmak, sevgide ve dostlukta çok özverili olmak benim en büyük arzum en önemli ilkem..."² diyecek kadar fedakârdır. En çok zıtlıkların ve uçların çatışma hâlinde olduğu ruhlar kısır olmayan bir yoğunluk kazanır, pekişir ve karışık bir dengeye ulaşır çünkü; bu aslında onun da ifadesiyle "en derin bağların sadece zıtlıklar sonucu oluşması"dır. Onun bir insan olarak iradesini güçlendiren, sanatçı kişiliğini

besleyen şey de tam olarak içindeki zıtlıkların çatışmasından doğan bu derinliktir. Tutkulu ruhu duygusal uçlar arasında titreyen bu deha, hayatı boyunca dış dünyada bulamadığı şeyler için kendi içine yönelir bu yüzden. Kendi içindeki sonsuz huzur ve sükûn ağacının gölgesinde dinlenir her fırsatta ve bu ağacın meyvelerini hayatı boyunca toplar: “Önemli bir eser ortaya koymanın yolunun dış dünya ile bağları koparmaktan geçtiğini çok iyi anladım. En beğenilen yapıtlarım yalnızlığın çocuğudur...”³

Yaşadığı hayatı bütün eserlerine ilmek ilmek işler Goethe. Onun ruhsal ve duygusal değişimleri, fikir sıçramaları, hayat labirenti, eserlerinden hareketle köşe bucak gezilebilir. Bu eserlerinin en önemlisi de 18 yaşında başlayıp ölümünden kısa bir süre önce bitirdiği, tamamlanması için neredeyse bütün hayatını verdiği *Faust*’tur. Goethe’nin tabiriyle “alışılmış bütün duyguları aşan çılgın bir yapıt”⁴ olan bu eser iki bölümden oluşur ve konusunu, ruhunu şeytana satan ünlü bir Alman büyücüsü olan Dr. Faust’un efsanesinden alır. Eserin başkişileri Faust ve Mephistopheles’tir. Mephistopheles bizi aşağıya çeken içgüdülerimizin, arzularımızın temsilidir; insanı baştan çıkarmaya çalışan şeytandır. “Gökyüzünden en güzel yıldızları, yeryüzünden de en yüksek zevklerin hepsini isteyen, bütün yakın ve uzak şeylerin onun coşkun gönlünü tatmin edemediği” Faust ise bütün insanların temsilidir. Faust hiçbir zaman mutluluğa erişemez, sürekli yeni amaçlara yönelir, bunun sebebi ise aslında hiçbir şeyle tatmin olmayışı ve içsel huzuru bulamayışıdır. Bu iki kahraman, Goethe’nin içinde hayatı boyunca bitmeyen başka bir

çatışmayı, karanlığın ve ışığın çatışmasını temsil eder.

“Işık” Goethe’nin hayatındaki en önemli metaforlardandır. Eserlerinde ve günlük dilinde daima ışık kelimesinden ya da onun çağrıştırdığı anlam dünyasından bahseder. “Ümitle etrafımızda yeni bir ışık ararken...” der örneğin; “içimde yanan ışık” der; ona göre “renk, ışıkla karanlığın karşılaşmasından meydana gelir”; bir eseri eleştirdiğinde “karanlık, anlaşılmıyor” ifadesini, bir eseri yüceltmek istediğinde ise

onun için “duru, aydınlık” ifadesini kullanır; şiir “aydın bir gözle aydınlığa bakmak”tır örneğin.

Işık ve karanlık metaforunun kökleri Goethe’nin içinde çok daha derinlerdedir. Bu, *Faust*’ta tüm şeffaflığıyla ortaya serilir. Eserin başkahramanlarından biri olan Mephistopheles, “ışıktan nefret eden” anlamına gelir. “Benim göğsümün içinde maalesef iki ruh yaşıyor ve bunların biri diğerinden ayrılmak istiyor: Biri kuvvetli bir sevginin ihtirası içinde, dünyaya kenet gibi yapışan uzuvlarla

sarıyor, diğeri ise toz toprak içinden şiddetle kalkınarak ulu ataların diyarına doğru yükseliyor.”⁵ diyerek kendini tanıtan Faust ise ruhunu şeytana satmasına ve bütün günahlarına rağmen Mephistopheles’in yani karanlığın karşısında aydınlık olanı ve iyiyi temsil eder. Çünkü bütün hatalarına rağmen onun içinde, çok derinlerde yanan bir ışık vardır. Bu ışık, “hatalar deryasında, suyun yüzüne çıkmak ümidini hâlâ besleyebilen bahtiyarlar”ın içindeki ışıktır; bu ışık “ulvi bir iştiağ içinde kıvranan ve şeytan tarafından hiçbir vakit kavranamayacak ruhlar”ın içindeki ışıktır; bu ışık “ruhumuzun en el değmemiş yerinde, bizden daha yüksek daha saf olan, o ölümsüz ve adsız evrenin gizini bilen bir bilinmeyenin özlemi”nin ışığıdır, bu ışık ilahi bir esindir.

Faust’un birinci bölümünde, “...orada ebediyen yanan küçük lambanın ışığı nasıl titrek bir alev hâlinde yükseliyor, gittikçe kuvvetini kaybeden bu ışığın kenarları nasıl kararıyor ve karanlıklar etrafını sarıyor! İşte benim kalbimin içerisi de böyle karanlık.”⁶ diyerek kimi zaman kaybettığını zanneder o ışığı Faust. Eser boyunca karanlık ışığa galip geliyor hissine kapılırsınız, ama *Faust*’un ikinci bölümünde eserin sonuna yaklaşıırken, yani Goethe de hayatının sonuna yaklaşıırken, “Karanlık gittikçe daha ziyade koyulaşarak buraya doluyormuş gibi geliyor bana. Fakat benim içimi parlak bir ışık aydınlatıyor.”⁷ der Faust. Çünkü ne yapmış olursa olsun ruhunun bir yerlerinde, yaptıklarından ötürü vicdan azabı duymuş ve sonucu niyetlendiği gibi olmasa da fedakârlık duygusunu kaybetmemiştir. Bu yüzden Mephistopheles tam olarak Faust’un günahkâr bir ruh ve cehennemlik

bir kul olarak öldüğünü ve kazandığını zannettiği anda melekler gelir ve “Daima canla başla uğraşanı, biz kurtarırsınız.”⁸ diyerek Faust’un ruhunu yücelere kaldırır. Bu, *Faust*’un ilk bölümünde yani başında geçen, Tanrı’nın vaadinin eserin sonunda gerçekleşmesidir: “O bana şimdi ancak karmakarışık şekilde bile hizmet etse gene ben onu yakında aydınlığa sevk edeceğim. Bir fidan yeşillenirse, gelecek senelerin onu çiçek ve meyvelerle süsleyeceğini bahçıvan pekâlâ bilir.”⁹

Neredeyse öldüğü ana kadar üzerinde çalıştığı *Faust*, Goethe’nin hayatı boyunca edindiği duygusal, zihinsel tecrübelerini ve inanç birikimini işlediği, farklı okumalara açık kült eseridir. *Faust* birçok açıdan okunabilir ama bunların en önemlisi Goethe’nin ifade ettiği gibi “bir insanın daha iyiyi isteye isteye, sonunda yanlış hareketlerden kurtulmayı başarması” imasıdır. Hayat insan için çoğunlukla yenilgilerden ibarettir ama bu aynı zamanda onun yolunu aydınlatan şeydir, çünkü Goethe’ye göre “insan son nefesine kadar çırak olmaktan kurtulamaz, önemli olan sağa sola sapmadan, doğru yolda yürüyebilmektir”, çünkü “her şey eylemdedir, zaferin değeri yoktur”; Sezai Karakoç’un dediği gibi: “Yenilgi yenilgi büyüyen bir zafer vardır.” Faust’un bağışlanması işte bu düşüncede saklıdır.

İnsan, hakkında yorum yapılamayacak, tenkit edilemeyecek, henüz tamamlanmamış bir sanat eseridir hayatı boyunca. Ve hayatı boyunca bir çırak olarak kalacak insana Tanrı’nın lütfu, içindeki o ışık sayesinde erişir. Ayağını kaydırsa bile içindeki o ışığı kaybetmeyen insanların karşısında asla kazana-

mayacaktır şeytan, çünkü unuttuğu şey, insanın bütün düşmelerine ve yoldan çıkmalarına rağmen “onu bağışlama” lütfunun Tanrı’nın elinde bulunmasıdır.

Hayatı boyunca başının üstünde yıldızlardan başka bir şey olmayan ve dünya yolları üzerinde atını neşeyle koşturan, “önemli bir yaşamın çiçeklerini toplamayı bildiği için özenli bir sanat bahçıvanı olarak görülen” bu dahi ozan, “ölümün tunçtan kapısını da soğukkanlı, sakin bir şekilde çalar” ve çocukluğunda, pencerenin önünden dışarıyı seyrederek başladığı hayatı, ölümüne dakikalar kala odasındaki pencereden dışarıyı seyrederek şu cümlelerle biter: Öteki pencereyi de açın, biraz daha ışık girsin.

- 1 J. W. von Goethe, *Genç Werther’in Acıları*, Çev. Mahmure Kahraman, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul: 2022, s. 75.
- 2 J. W. von Goethe, *Yaşamımdan Şiir ve Hakikat*, Çev. Mahmure Kahraman, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul: 2021, s. 656.
- 3 J. W. von Goethe, *a.g.e.*, s. 670.
- 4 Salâh Bırsel, *Goethe: Işık.. Biraz Daha Işık*, Broy Yayınları, İstanbul: 1992, s.90.
- 5 J. W. von Goethe, *Faust I*, Çev. Recai Bilgin, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul: 1992, s. 55.
- 6 J. W. von Goethe, *a.g.e.*, s. 194.
- 7 J. W. von Goethe, *Faust II*, Çev. Recai Bilgin, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul: 2001, s. 314.
- 8 J. W. von Goethe, *a.g.e.*, s. 331.
- 9 J. W. von Goethe, *Faust I*, Çev. Recai Bilgin, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul: 1992, s. 21.

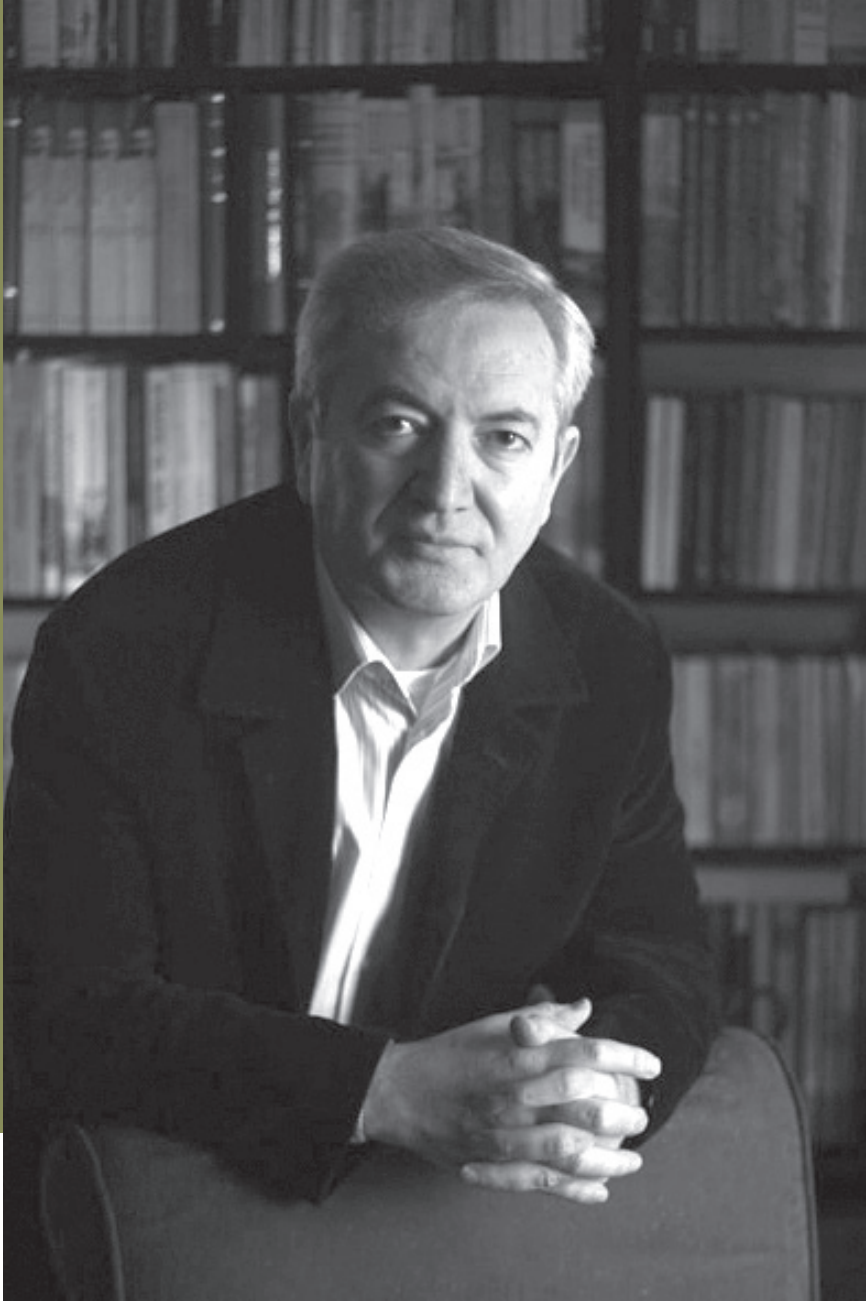
BİR YAZI BİR İZİ

Sevgileri yarınlara bıraktınız
Çekingen, tutuk, saygılı.
Bütün yakınlarınız
Sizi yanlış tanıdı.

Bitmeyen işler yüzünden
(Siz böyle olsun istemezsiniz)
Bir bakış bile yeterken anlatmaya her şeyi
Kalbinizi dolduran duygular
Kalbinizde kaldı.

Behçet Necatigil

**“Bilgileri üst
üste yığarsanız,
kimseye
okutamazsınız.
Biyografi yazarı
eline kalemi bir
romancı dikkat
ve hassasiyetiyle
almalıdır.”**

BEŞİR AYVAZOĞLU

Araştırma kitapları yorucudur çoğu zaman. Kullanılan makale dili, âdeta soğuk bir sınıfın tahta sıralarına otutturur bizi, dinlemek istemediğimiz usandırıcı bir dersin ortasındayızdır, dakikalar geçmek bilmez. Üst üste yığılan bilgilerin arasında bir nefeslik yer bulmaya çalışmak da beyhudedir.

Bu duruma, araştırma kitaplarının kaderidir diyenler çıkabilir. Öyle midir gerçekten? Şöyle kendimizi yemyeşil çayırarda en kaliteli oksijeni solurken bulduğumuz bir araştırma kitabı yok mudur? Heyecansız, kuru ve renksiz bir üsluptan uzak...

İşte Beşir Ayvazoğlu tam da arzuladığımız gibi bir yazar.

Bütün biyografilerini heyecanlı bir roman havası içinde okuyabiliriz. Bu romanlar “öteki canlar”la daha da renklenir. Çünkü Ayvazoğlu, tabiatı daha üst seviyede bir gerçekliğin yansıması olarak algılar; ne hayvanları ne de çiçekleri ve bahçeleri görmezden gelebilir. Mor, kırmızı, sarı, pembe ışıl ışıl parıldayan güzellikleri seyretmeden geçip gitmeye gönlü razı olmaz. Yine edebiyat tarihimizin hayvanlar hakkında en çok kalem oynatan yazarıdır. “Öteki canlar”ı hiç kimsenin aklına gelmeyecek şekilde kitaplarına dâhil ederek biyografilerini daha da renklendirir.

Kültür tarihimiz açısından edebiyatımıza kıymetli eserler kazandıran Beşir Ayvazoğlu’na kulak verelim.

SÖYLEŞİ
SELMA MAŞLAK

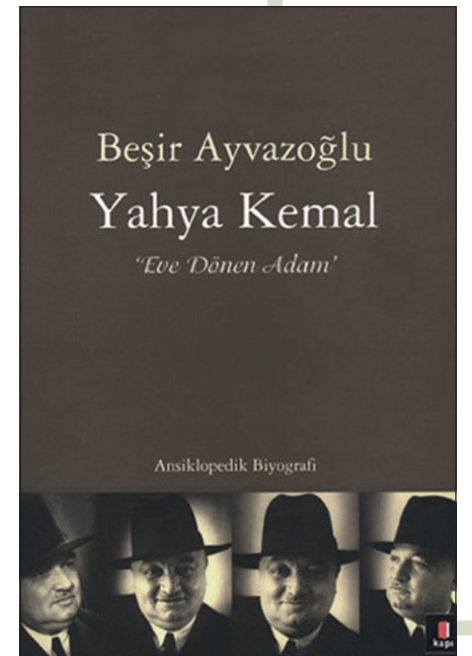
Beşir Bey, biyografi heybenizde Yahya Kemal'den Ahmet Haşim'e, Yunus Emre'den Şeyh Galip'e, Peyami Safa'dan Mehmet Genç'e kadar onlarca isim sizin tabirinizle bir edebî "ekosistem" kurmuş durumda. Hiç durmadan genişleyen, her geçen gün boşluklarını dolduran bir ekosistem... Ve bugün biyografi deyince ilk akla gelen isim hiç şüphesiz Beşir Ayvazoğlu. Bu uzun, bir o kadar da yorucu serüvene nasıl başladığınızı merak ediyorum. Sizi biyografi yazmaya yönlendiren şey neydi?

Teşekkür ederim, sizin de söylediğiniz gibi edebî bir ekosistem oluşturmaya çalışıyorum. Bütün yazdıklarım birbirinin içinden doğduğu için bu sonuç kaçınılmazdı. Beni biyografiye yönlendiren bir şeyden bahsetmem zor. Çünkü zaman içinde birçok sebep birleşerek sizi bir noktaya sürüklüyor. Çocuk yaşta ödev olarak yazdığım, beğenilince haftalık bir mahallî gazetede beş hafta tefrika edilen Ali Şir Nevai biyografisi sayılmazsa, biyografi yazarlığına Yahya Kemal ve Mehmet Akif hakkında araştırmalar yaparak başladığımı söyleyebilirim. 1985 yılında yayımlanan *Eve Dönen Adam*, Yahya Kemal'i bir fikir adamı olarak anlama ve anlatma çabası olmakla beraber biyografik özellikler de taşıyan bir kitaptı. Kültürümüzün zenginlikleri; yani eski şiir, eski musiki, klasik sanatlar, İstanbul'un tarihi, kültürü; estetiği, onun eserlerini okumaya başladıktan sonra beni cezbetmeye başladı. Açıkçası kendimi Yahya Kemal'e borçlu hissediyordum. Ahmet Haşim'le de hem Yahya Kemal'in hayatındaki yeri hem de modern şiiri-

mizin doğuşundaki önemli rolü sebebiyle ilgilenmeye başladım. Bunlara Mehmet Akif ve Necip Fazıl ve Ahmet Hamdi Tanpınar'ı da ekleyiniz. Ama yazdığım ilk tam biyografi, *Küçük Ağa*'sını lise yıllarında okuyup hayran olduğum, "Küçük Ağa" dizisinin Bursa'daki çekimleri sırasında da kendisiyle tanıştığım Tarık Buğra'nın biyografisidir. Sonraki yıllarda aynı gazetelerde yazdık, kitaplarımız da aynı yayınevi tarafından yayımlandı. Peyami Safa biyografisini kitaplarımı yayımlayan, Peyami Safa'nın eserlerinin de yayın hakkına sahip olan yayınevinin talebi üzerine yazmıştım. Beş yılda yazabildiğim *Peyami* biyografisi, biyografiyi aşan, onun yaşadığı dönemin bütün siyasi, edebî ve fikrî atmosferini de yansıtan bir monografidir. Kendimi bu biyografiyi yazdıktan sonra bir biyografi yazarı gibi hissetmeye başladım. Gazete ve dergi koleksiyonlarının nasıl bir hazine olduğunu o zaman keşfetmişimdir. Ahmet Haşim ve Flornalı Nazım biyografileri Peyami Safa biyografisinden doğdu. İsmi zikrettiğim şair ve yazarların hayatında bir şekilde rol oynamış Tevfik Fikret'i başkalarına bırakamazdım. Peyami Safa'nın babasının arkadaşı, kendisinin isim babası, Ahmet Haşim'in Galatasaray'dan hocası, Mehmet Akif'in kavga ettiği adam, Flornalı Nazım'ın Cumhuriyet'in ilk yıllarında düzenlediği ihtifallerle unutulmamasını sağladığı şair... Şeyh Galip ve Ahmet Haşim biyografileri de birbirleriyle ilişkilidir. Şeyh Galip biyografisi beni bir Asaf Halet Çelebi biyografisi yazmaya zorladı. Ayrıca ressam ve musikişinas biyografilerim var, Malik Aksel ve Cinuçen Tanrıkorur gibi...

***He'nin İki Gözü İki Çeşme (Bir Asaf Hâlet Çelebi Biyografisi)* adlı kitabınızın ön sözünde "Her iyi biyografi, biyografisi yazılan kişiyi aşar." diyorsunuz. Tek başına bu cümle bile biyografi yazmanın ciddiyetini bütün açıklığıyla ortaya döküyor. Bize biraz biyografinin kurallarından ve bu kuralları uygulamanın güçlüklerinden bahsedebilir misiniz?**

Şunu söylemek istemişim: Biyografisini yazdığınız kişiyi anlayabilmeniz için onu, yaşadığı çağın ve çevrenin içinde görebilmelisiniz. Bu da o çağ ve çevre hakkında bütün yönleriyle bilgi sahibi olmanızı gerektirir. Biyografi yazarlığı hakikaten zordur, çünkü Türkiye'de bilgiye ulaşmak çok zor... Hele son zamanlarda çıkarılan "Kişisel Verileri Koruma Kanunu", araştırmacıların önüne Çin Seddi gibi dikildi. Kanun hazırlanırken bunun hiç hesa-

ba katılmadığını düşünüyorum. Binbir emekle babalarını, dedelerini vb. unutulmaktan kurtaran yazarların milyonlar kazandığını zanneden cahil vârisler ayrı bir problemdir. Biyografi yazmaya başladığım yıllarda süreli yayın koleksiyonlarına ulaşmak da zordu ve çok zaman harcamak gerekiyordu. Birkaç kütüphane ve kurum koleksiyonlarını dijitalleştirince işimiz nispeten kolaylaştı. Bütün bunlar bir yana, biyografisi yazılacak kadar önemli kişiler genellikle çok yönlü ve anlaşılması zor insanlardır. Mesela Peyami Safa... Çocuk yaşta yazmaya başlamış, ömrünün sonuna kadar yazmadığı gazete ve dergi kalmamış; romancı, gazeteci, köşe yazarı, mizah yazarı, yayıncı, fikir adamı gibi birçok kimliğe sahip; ayrıca felsefe, parapsikoloji (bilfiil isprizma celseleri düzenleyen bir medyumdu), tiyatro, resim ve musikiyle uğraşmış, polemği seven, siyasetle de ilgilenen çok

yönlü bir adam... Biyografi yazarı onu bütün bu yönleriyle kuşatıp ruhuna nüfuz etmek zorundadır. Bunun nasıl bir gayret ve donanım gerektirdiğini söylemeye gerek var mı? Açıkçası, biyografi yazarlığı disiplinlerarasılığı gerektiren zor bir iş... Ve tabii kurgu... Bilgileri üst üste yığarsanız, kimseye okutamazsınız. Biyografi yazarı eline kalemi bir romancı dikkat ve hassasiyetiyle almalıdır. Etik sınırları büyük bir titizlikle belirlemek, şahsi fikir ve duyguları paranteze almak da şarttır.

Hüseyin Rahmi çok sevdiği kedisinin ölümü üzerine “Bir kedinin, bir cihangirin, bir cihanın üfûlü aynı kanun-ı hilkate dairdir.” diyor. Son kitabınız Öteki Canlar’da rastladığım bu cümle sizin dünyaya bakışınızı özetliyor gibi geldi bana. Sadece insanın değil bir nergisin, bir lalenin, bir kedinin ya da güvercinin biyografisini

de yazıyor olmanız, ekosisteminize öteki canları da dâhil etmeniz bu bakış açısıyla ilgili olsa gerek. Bu konuda neler söylemek istersiniz?

Evet, *Öteki Canlar*’ın giriş ve sonuç bölümlerinde bu konudaki düşüncelerimi uzun uzadıya anlattım. Canlı ve cansız bütün varlıklar hep birlikte bir ekosistem oluştururlar. Bu ayrı bir bahis... Hayvanları çok sevdiğimi, bir kedimin olduğunu biliyorsunuz. Eğer biyografilerimi okuduysanız, hayatını yazdığım şairlerin, yazarların –varsa– hayvanlarla ilişkilerini de mutlaka anlatırım. Mesela Ahmet Haşim biyografisine bakınız; “Kurbağa” ve “Kuşlar” başlıklarını taşıyan iki müstakil bölüm olduğunu göreceksiniz. Asaf Halet Çelebi’nin çocukluk yıllarını yazarken de kedilerle dostluğundan uzun uzun söz ettim. Tefik Fikret’in kedileri hakkında da Fikret biyografisinde bilgi bulabilirsiniz. Ayrıca çeşitli vesilelerle hayvanlar hakkında kaleme aldığım yazıları var. Kısacası, yazdığım hemen her metin diğerleriyle herhangi bir şekilde ilişkilidir. Bu ilişkiler ağına ben “edebî ekosistem” diyorum.

Modernleşme maceramızda bazı yazarların kedileri ve köpekleri de işin içine katarak Şarklı, Garplı tartışması yaptıklarını görüyoruz. Öteki Canlar’da buna dair ilginç ve eğlenceli anekdotlar var. Bu çekişmede siz -kedi sever biri olarak- kimin tarafındasınız? Peyami Safa’nın mı Hakkı Süha’nın mı?

Peyami Safa’nın bence oryantalist bir yaklaşımdır. Kedi sevmek Şarklılık, köpek sevmek Garp-

Filhakika o, kaçış kapıları arayan insan değil, eve dönen adamdır.

lılık... Kedi seven Batılı onlarca şair, yazar, ressam ve musikişinas ismi verebilirim size. Ve köpek seven onlarca Şarklı... Aslında hayvanların birini sevmek, diğerini sevmemek olacak şey değil. Gerçek bir hayvansever bütün hayvanları sever ve hepsinin yaşama haklarını savunur. *Öteki Canlar*'da tasavvuf erbabının hayvanlara nasıl yaklaştıklarına dair örnekler de verdim.

Bizi rengârenk bahçelere uyandıran *Güller Kitabı*'nda sanatımızın köklerine iniyor ve bugün modern insan için hiçbir şey ifade etmeyen tabiatın maneviliğine dikkat çekiyorsunuz. Nedir, o çoktan unuttuğumuz tabiatın maneviliği ve edebiyatımıza etkisi?

Hani, *Güller Kitabı*'nda bazı anekdotlar anlatmıştım. Bu şu: Gotama Buda, bir gün kendisini dinlemek üzere toplanan öğrencilerine tek kelime bile söylemez, yere eğilerek birkaç çiçek koparır ve görmeleri için onlara doğru uzatır. Buda'nın ne demek istediğini öğrencilerinden sadece biri anlar ve anladığını gülümseyişiyle belli eder. Diğeri de şöyle: Aziz Mahmud Hüdayi, Bursa'da bir gün arkadaşlarıyla birlikte kırlara çıkar. Döndüklerinde bütün dervişlerin ellerinde Üftade'ye sunmak üzere birer demet çiçek vardır. Hüdayi ise şeyhinin huzuruna sapı kırılmış, soluk, buruşuk bir çiçekle çıkar. Üftade, "Bana şu sapı kırık çiçeği mi layık gördün?" diye sorunca o, şöyle karşılık verir: "Size ne sunsam azdır efendim. Fakat hangi çiçeğe elimi attıysam Tanrı'nın adını zikrettiğini işiterek irkildim. Yalnız bu çiçekten ses çıkmıyordu, ben de koparıp onu getirdim size." Bunlar birer menkıbe ama arkalarında derin

bir hakikat gizli. Semavi dinlerden Budizm ve Taoizm gibi Uzak Doğu dinlerine kadar bütün inanç sistemlerinde tabiat, insanı Mutlak Varlık'a götüren bir semboller âlemidir. Çiçeğinden böceğine, kurdundan kuşuna, taşından top-rağına, her şey ondan bir işaretir. Kur'an-ı Kerim'de bu işaretlere "ayet" denir ve insanlar sürekli olarak ayetlere bakıp düşünmeye (murakabe) davet edilir. Tabiat, dinlerin özellikle "esoterique" yorumlarında Mutlak Varlık'ın bir tezahürü olarak görülmektedir. En yüksek seviyedeki canlıdan maddenin en süflisine kadar her şey kutsaldır, saygıya değerdir; incitilmemeli, tahrip edilmemelidir. Kadim medeniyetlerin temel ilkelerinden biri olan tabiatın maneviliği, modern insan için hiçbir anlam ifade etmiyor. Ama gerçek bir Müslüman, gerçek bir Hristiyan, hatta bir Budist veya Taoist, herhangi bir çiçeğe baktığında modern insanın gördüğünden çok farklı bir şey görüyordu. Bu bakımdan Buda'nın ve Aziz Mahmud Hüdayi'nin söylemek istedikleri aslında aynı şeydir. Tabiatın, daha geniş anlamda çevrenin acımasızca tahribi, biraz da modern Batı medeniyetinin, sözünü ettiğimiz temel ilkedен uzaklaşmış olması yüzündendir. Çiçekler günümüz insanına Buda'ya veya Aziz Mahmud Hüdayi'ye söylediklerini söylemiyorlar; söyleseler bile insanlar artık çiçeklerin dilini unuttu.

Sait Faik "Kahvehaneye gitmemiş bir üniversitelinin tahsilini yarım sayarım." der. Bu cümle bir zamanlar, kahvehanelerin insanları bir araya getirmenin ötesinde onları eğiten sosyolojik bir vaka olduğunu da anlatır. Bu manada pek çok kitabınızda denk geldiğimiz "Küllük Kahvesi"nden ve "Küllük

Mezunları"ndan bahsedebilir misiniz?

Bu sorunuza doyurucu cevap verebilmem için bizde kahvenin ve kahvehanenin tarihine girmem lazım. Bu mümkün değil tabii... Kahvehane deyince bir örnek mekânlar düşünmemek lazım. İlk kahvehaneler sosyalleşme ihtiyacını karşılayan kültürel mekânlardı. Şairlerin, musikişinasların, mazûl devlet adamlarının bir araya geldiği mekânlar... Daha sonra başka ihtiyaçlara da cevap veren kahvehaneler açılmaya başlandı. Esnaf kahveleri, semai kahveleri, tiryaki kahveleri, balıkçı kahveleri, yeniçeri kahveleri ve tabii salaş mahalle kahveleri... Mehmet Akif, "Mahalle Kahvesi" manzumesinde bakımsız, sadece tavla, domino ve kâğıt oyunlarının oynandığı, vakit öldürülen ve dedi-kodu yapılan mahalle kahvelerine

hücum etmiştir. Aslında onun da okuryazar takımının tercih ettiği bazı çayhane ve kahvehanelere devam ettiğini biliyoruz. Camilerin etrafında kahvehaneler oluşmuştur. Özellikle yaşlıların namaz saatini beklerken vakit geçirebilecekleri mekânlardı bunlar. Küllük mesela... Bu açık hava kahvesi üniversiteye, Babıali'ye ve kütüphanelere yakın olduğu için zamanla üniversite hocalarının, gazetecilerin, şair, yazar ve ressamların buluştukları, tartıştıkları, şiirlerini, hikâyelerini yazdıkları, hatta dergi idarehanesi olarak kullandıkları bir mekâna dönüştü. 1920'lerden 1950'lerin sonlarına kadar faal olan, fakat altın devrini 1930'larda ve 1940'larda yaşayan bir kahvehane... Sıtkı Akozan'ın *Küllükname'sinde* 1930'ların müdavimleri anlatılır. Böyle başka kahvehaneler de vardı. *Dergâh* mecmuasının hazırlandığı

İkbal Kırathanesi, Meserret Kırathanesi, Darüttalim Kırathanesi, Marmara Kırathanesi gibi... Buralara devam eden gençler ikinci bir üniversite okumuşçasına bilgi sahibi olurlardı. Sizin de dediğiniz gibi rahmetli Tarık Buğra "Ben Küllük mezunuyum!" derdi. Unutmadan, bu kahvehanelerin benim "edebî ekosistem"imde önemli yerleri olduğunu söylemeliyim.

Kemal Tahir'in *Esir Şehrin İnsanları*, Yakup Kadri'nin *Ankara'sı* ya da *Yaban'ı*, Tarık Buğra'nın *Küçük Ağa'sı*, Yağmur Beklerken'i... Bütün bu romanlar hiç şüphesiz Türk edebiyatının temel taşlarıdır. Ancak sadece edebî metinler olarak kalmazlar, edebiyatın ötesine geçerek bir nevi tarih kitabı işlevi de görürler. Beşir Hocam, her fırsatta dile getir-

diğiniz "Edebiyat, edebiyatı aşar." cümlelerinizi bu şekilde yorumlayabilir miyiz? Edebiyatın edebiyatı aşması başka hangi şekillerde olur?

Tabii, yakın tarihimizi anlayabilmek için Tanzimat'tan bugüne Türk romanına bakmak lazım. Biliyorsunuz, Berna Moran, *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış* isimli meşhur eserinde Batılılaşma maceramızı romanlardan hareketle irdetmişti. Bence tarihçilerin edebiyatla da ilgilenmelerinde büyük fayda vardır. Herhangi bir romancının bir tespiti bazen bir arşiv belgesinden daha açıklayıcı olabilir. Size bir şey söyleyeyim mi? Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın romanlarını okumadan eski İstanbul hayatı hakkında konuşmak zordur.

Son olarak size bazı kelimeler versem ve onlarla ilgili aklınıza gelen ilk çağrışımları sorarsam ne dersiniz?

Masal: Bütün çocukluğum.

Şiir: Edebiyatta ilk göz ağrım.

Gece: Bereket.

Sivas: Memleket.

Kedi: Şahsiyet.

Resim: Kursağımda kalan heves.

Yahya Kemal Beyatlı: Altın kapı.

Eski Türk şehirlerinde kedilerle ve köpeklerle birlikte yaşanırdı. Evlerin en kuytu köşelerinde yarasalar, sansarlar, gelincikler barınır, temel yılanına asla dokunulmaz, görüldüğü zaman 'Şahmaran başı için bana dokunma.' denirdi. Çatı aralarını kırlangıçlar, bacaları leylekler mekân tutardı. Kuş yuvalarını bozmak uğursuzluktu.

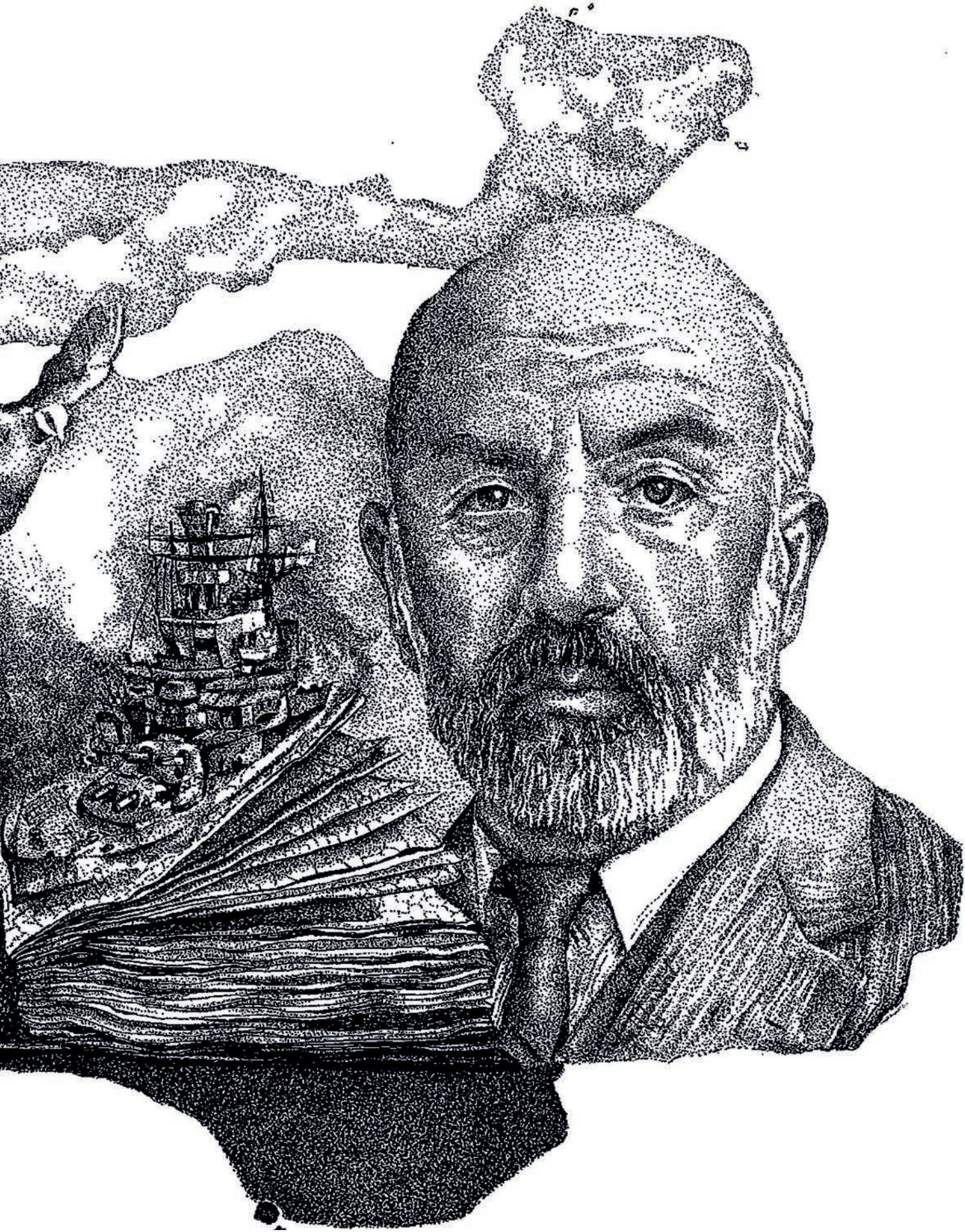
İŖTE O SAHNE!

Derleyen: **Sema Yani**

“Âsım’ın nesli... diyordum ya... nesilmiŖ geek:
İŖte iğnetmedi nâmâsunu, iğnetmeyecek.
Ŗühedâ gövdesi, bir baksana, dağlar, taşlar...
O, rûkû olmasa, dünyâda eğilmez başlar...
Vurulup tertemiz alnından, uzanmıŖ yatıyor;
Bir hilâl uğruna, Yâ Rab, ne güneŖler batıyor!
Ey, bu topraklar için toprağâ düŖmüŖ asker!
Gökten ecdâd inerek öpse o pâk alnı değér.
Ne büyüŖün ki kanın kurtarıyor Tevhîd’i...
Bedr’in arslanları ancak, bu kadar Ŗanlı idi.
Sana dar gelmeyecek makberi kimler kazsın?
‘Gömelim gel seni târîhe’ desem, sığmazsın.”

Mehmet Akif Ersoy*

"Mehmet Akif, Çanakkale Savaşı'nın başladığı günlerde, Teşkilat-ı Mahsusa tarafından Arap kabileleri ile görüşmek üzere Arabistan'a gönderilmiştir. Teşkilat-ı Mahsusa Reisi Kuşçubaşı Eşref Bey, Çanakkale Zaferi haberini aldığı anda heyet Anadolu-Bağdat demiryolunun en son istasyonu olan El Muazzam'da bulunuyordu. Zaferi Akif'e müjdeleyen Kuşçubaşı Eşref Bey olayı şöyle anlatıyor: "Ay bedir hâlindeydi. Çöl gecelerinin parlak yıldızlı semasını, zaferimizin şerefine aydınlatan ayın bu efsanevi ışıkları altında, Mehmet Akif bu güneşi unutturacak kadar parlak çöl gecesinde sabahladı. İstasyon binasının arkasındaki hurmalığın içine çekildi. Sadece hıçkırıklar duyuyorduk. İçli, derin hıçkırıklar... Sabahleyin, vazifesini tamamlamış fânilerin az kula nasip olan rahatlığıyla yüzüme derin derin baktı: 'Artık ölebilirim Eşref dedi. Gözlerim açık gitmez...' Mehmet Akif Ersoy o gece 'Çanakkale Şehitlerine' şiirini yazdı." Millî şairimiz Mehmet Akif Ersoy'un ve Çanakkale şehitlerimizin aziz hatırasına...

RUHUN DÜELLOSU

ORHAN GAZİ GÖKÇE

**Huzur; kozmos içinde bir işe
yaradığımızı hissetme duygusudur
belki de. ”**

Mark Twain *İnsan Nedir?* isimli eserinde insanın kendi onayına muhtaçlığı ve kendi ruhunu tatmin etme isteği üzerinde durur. Trajik bir hikâyeyi meseleye bir misal olarak aktarır. Amerika Birleşik Devletleri'nin kurucu teorisyenlerinden biri olan Alexander Hamilton'un, Thomas Jefferson'un yardımcısı Aaron Burr ile yaptığı düellonun hikâyesidir bu. Hamilton, esasında akıllı ve prensipli bir adamdır. Buna rağmen toplumun fikrine duyduğu saygıdan ötürü düellodan kaçmaz. Twain'in yorumuyla “gülünç dünya”ya kendini kabul ettirebilmek için ailesini de çok seviyor olmasına rağmen toplumun onayını almak, ruhsal rahatlığını temin etmek adına inandığı değerleri, ailesini, merhametli kalbini ve yüksek prensiplerini de bir kenara bırakarak düelloda iki ihtimalden kötü olanı ile yüzleşir.

İnsan davranışlarını belirleyen, çoğu zaman iç dinamiklerden çok dış tazyikler oluyor. İçinde yaşadığımız toplumda norm olarak varsayılan görünmez giyotine, bile isteye boynumuzu teslim ediyoruz. Teorik olarak inandıklarımız, duyarlılıklarımız,

mesuliyetlerimiz bir anda hükümsüz kalıyor. Aldığımız kararların toplum tarafından nasıl karşılanacağı sorusu kendi ihtiyaç, istek ve beklentilerimizin önüne geçiyor. Ruhumuzu kurtarma telaşında, onur savaşında buluyoruz kendimizi. Ruhumuzun fiyakası, bedenimizin bu dünyadaki varlığından bile daha önemli hâle geliyor.

İşi inada bindirip, inat da bir murat hesabınca giriştiğimiz her mücadelenin temelde şahsiyetimizin var olma çarpınışı olduğu söylenebilir. Ne pahasına olursa olsun hangi fedakârlığı gerektirirse gerektirsin insan, kamunun onayını alma ve böylelikle ruhunu sükûna erdirmeye çalışmada buluyor kendini.

Sanatçı açısından da bu belirleyici bir durumdur. Sanatçı, bir yüksek tepeye çıkıp kendi dilince bir şeyler anlatıp kendine muhatap arayan kimsedir. Her ne kadar doğuştan gelen kabiliyeti, duyarlılıkları, iç itki-leri onu sanat eserini üretmeye sevk etse de o da muhatabın onayını arar durur. İltifat görmeyen metanın zayıf olması kaçınılmaz görülür çünkü.

Yitip gitmeme, kendince bir iz bırakma, bir kanona dâhil olma arzusu yeri gelir orijinallikten, özgünlükten, nitelikten daha önemli hâle gelir. Sanatçının gerçekten muhafaza etmek istediği şey, sanatının biricikliğinden öte kendi bu dünyadan göçse bile devam etmesini umduğu anonim bir teyittir. Belki de sanatı besleyen en derin kök bu onay arzusudur. Ruhunu rahat ettirecek bu tatminin hiçbir şeyle kıyası yapılamaz.

İhtiyaç sahiplerini kollayıp gözetken bir kimsenin başkalarının mutlu olmasını görmekten duyduğu haz/sevinç/neşeye sebep gülen bir çift gözde parıldayan “Evet, sen iyi bir insansın.” ifadesidir. Huzur; kozmos içinde bir işe yaradığımızı hissetme duygusudur belki de. Cisimle olduğu kadar ruhumla da bir boşluğu dolduruyorum duygusu bedeni önemsizleştirir. Ruhun ölümden azade oluşu insanı cesaretlendirir ve âdeta kanatlandırır.

“Ne olacaksa olsun yeter ki huzuru kaçırmayın ruhumun.” düşüncesi kimi insanlarda bir karaktere dönüşür. Yok sayılma, muhatap kabul edil-

meme insan ruhunu yaralar ve ona ıstırap verir. Görmezden gelinmek-tense eza, cefa, mihnet, dert, sıkıntı daha evladır. Âşığı en çok üzen de bu değil midir? Sevgiliden gelecek eziyet bile âşığın canını besler; lütuf beklemek zaten ayıptır âşık için. Rakipleri olsa bile bir miktar kendisine imtiyaz talep eder sadece sevgiliden. Âşık da gönlünü sevgilinin kara saçlarına bağlamakla özgürleşmiş sayar kendini. O karanlıkta kaybolmak her prensipten her mesuliyetten daha önemlidir onun için. Teyidini sevgiliden canı pahasına alır, ruhunu huzura kavuşturur böylelikle.

İnsan benliğinin teskin yeri artık dijital dünya oldu. İspat-ı vücuda, varlığını belirginleştirmeye, tebellür etmeye kolayından birçok kapı açılıyor bu dünyada. Teyit şartları, yeterlilikleri, yöntemleri değişse de bu zeminde var olmanın gerekliliğine ikna olmuş vaziyetteyiz. İlkelerimiz, değerlerimiz bu dünyanın algoritmasına, işletim mantığına ne kadar uygun henüz bunun sağlamasını yapacak kadar tecrübe kazanamadık doğrusu. Bu zeminde kabul görme arzusu basit bir strateji yahut yöntem olmanın ötesine çoktan geçti yalnız. Müdahil olma ehliyeti taşıyıp taşımadığımıza bakmaksızın, tartışmaya açılan meseleler hakkında bir cephede konuşlanma mecburiyeti hissediyoruz. Gerçek hayatta temas kurmamız mümkün olmayan birçok insanla lüzumsuz bir doğrudanlıkla etkileşime girebiliyoruz. Kurtarmamız, falso vermeden idare etmemiz gereken bir ağ örmek; kariyerimizi planlamak, varlığımızı sağlamlaştırmak zorundayız burada. Çapraz ateşlere uğramayı göze almayı; yü-

zünü görmesek, hikâyesini bilmesek dahi düşman bellediğimiz kimselerin karşısında korkusuzca durmayı ödev sayıyoruz kendimize. Geri çekilmek intihar sayılacağı için kundağına sınıksız sarıldığımız misyonumuz uğruna her düelloyu göze alıyoruz. Mark Twain'in üzerinde durduğu gibi benliğimizin ihtiyaç duyduğu onayı ölsek de kalsak da almış oluyoruz böylece.

Söz yine düelloya gelmişken Rus edebiyatının en büyük şairlerinden Puşkin'i de analım. Âşık olduğu ve sonradan zor da olsa evlenmeye ikna ettiği Natalya Gonçarova uğruna Puşkin; şiirini, gençliğini gözden çıkarıp ölümü göze alarak 1836 yılında Baron d'Anthès ile bir düelloda karşı karşıya gelir. Henüz otuz yedi yaşın-

da olan Puşkin'in bahtına Natalya değil ölüm düşer. Bedeni bu dünyada bir kurşuna yenik düşer, peki ya ruhu kazanmış, huzura ermiş midir? Bunu bana sormayın lakin şair kendini şu mısralarla emanet eder tarihe:

Hayır, tümüyle ölmeyeceğim.
Ruhum, Kutsal lirimle kalarak,
Kurtulurken çürümekten,
Tozlarım yok olacak.
Ben de ünleneceğim,
Duyulacak ünüm her yerde,
Yeryüzünde, ayın altında,
Tek bir şair yaşadıkça.

NE YAŞAMIŞ NE YAŞIYOR NE YAŞAR

ZÜBEYDE ANDIÇ

Kadir’le birlikte büyüdüm ben. O, alın teri döktüğü topraklarda var oldu; ben ise bu evin bahçesini çevreleyen duvar dibinde var oldum. İkimiz de kök saldık buraya.

Kadir, toprağın dilim dilim açtığı ellerinin hakkını alamadığında, gönlü yıkıldığında yanıma gelir; sırtını gövdeme yaslayıp otururdu. “Bunca gamı bunca derdi Mevla’m yalnız bana mı verdi?” deyip suskunluğunu türkülerle bozduğu zamanlarda, içindeki zehri toprağıma akıttırdı.

Gelin girmedik ev olurmuş da ölüm girmedik ev olmazmış. Kadir’in evine her ikisi de girdi. Her ikisi de arkasında türlü çaresizlikler bırakarak gitti. Kadir, şad olup da gülmedi eller içinde.

“Önce, gelen gitti. Soldu gülü, güller içinde.”

Karısı, ardında bıraktıklarının vebalini yüklenip baba evine dönünce Kadir, başının üstüne çöken dumanın içinde epeyce bir süre yönünü bulamadı. Duldasına sığındığı anası, hem Kadir’i hem de Kadir’in çocuklarını avuttu.

“Sonra, anası da gitti. Öksüz kaldı, kullar içinde.”

Kadir, anasının yatağını babasının yanındaki toprağı serdikten sonra

çocuklarıyla deli düzün ortasında kavruldu. Hayattan alamadıklarının hıncını topraktan çıkardı. Olduğu kadar yedirdi, yettiği kadar giydirdi çocuklarına. Yedi sene üç çocuğuyla birlikte eskitti mevsimleri.

Kızlarını erkenden dengine verdi. Umudunu bağladığı oğlu Sait’i de adını radyodan duyduğu, resmî yalanların buz tuttuğu aydınlık şehre ekmeğinin peşine yolladı.

“Şu feleğin işine bak!”

Gidenler, geçmişin intikamını alırcasına gittikleri yerde tamamlandıkça Kadir kaldığı yerde eksildi. Hiç kapatmadığı radyodaki türkülerle kimi zaman yaralarını sardı kimi zaman da yaralarını daha da kanattı. Başını soktuğu evin her bir parçasına yeni anlamlar yükleyerek geçirdi günlerini. Merteklerdeki irili ufaklı yüzlerle konuştu. Boş odalara seslendi son bir umutla. Duymak istediği seslere kulak kesildi. Gözünden sakındıklarıyla arasındaki yol uzadıkça uzadı. Her gün bir boşluğun içinde hasretler büyüttü. Elden ayaktan kesilince de içinde yaşadığı mezarda önce sesini sonra geçmişini yitirdi.

Köydekilerden bazıları arada bir kapısını çalmasa yaşadığına şahitlik edecek bir Allah’ın kulu bulunmazdı şu koca dünyada. Eline şeker

verilerek ikna edilmiş çocuklarla gönderilen konu komşu yemeği de olmasa çoktan ölürdü bu damın deliğinde.

Onu son gördüğümde üst üste giydiği elbiselerin içinde kaybolmuş, iki büklüm oturuyordu pencerenin önünde. Beyaz saçları kasketinden taşıyordu.

Cama yüzünü yaslayıp vedalaşır gibi, rüzgârın önü sıra eğilip doğrulan dallarıma uzun uzun baktı. Onca yoksunluk içinde bir umut peşinde koştugu günleri hatırladı. Horlandı, mal sahibinin yanında adam yerine konmadığı günler geride kalmıştı ama tanıdık bir sese hasret, bozulmayan bir sessizlikle baş başıydı şimdi. Başucundaki radyoda, acısını körükleyen türkülerden biri çalıyordu.

“Garibin dünyada yüzü gülemez...”

Birbirimizi izlediğimiz pencerenin önünde en az kendi kadar perişan bir yatak vardı. Solgun çiçekli çarşafta irili ufaklı halkalara dönüşmüş lekeler uzaktan bile seçilebiliyordu. Odanın ortasında yaz kış duran sobanın etrafı çer çöple doluydu. Sobanın üstünde kararmış bir güğümle sahibinin almaktan vazgeçtiği birkaç kapacak duruyordu. Evin içindeki eşyaların üstünü ince bir örtü gibi serilmiş toz kaplamıştı.

**Önce, gelen gitti.
Soldu gülü, güller içinde.**

Gündüz oturduğu, karanlık çöktü mü bir sığınak gibi tenhasında kaybolduğu dağınık yatağa girdi. Yorganı dizlerine çekti. Bu hayatta kendisini sarıp sarmalayan bir tek o yorgan kalmıştı. Anasının düğününde diktiği yün yorgan... Anam öldü ama yine onun elleri değişiyor üzerime, diye uğundu. Yüzüne yeni haritalar çizen yaşlarla üşüdü. Yorganın sıcaklığına gömüldü.

Kadir'in son ziyaretçisi öğleden sonra bastonuna yüklene yüklene geldi. İsmail, Kadir'in ömrünün harman olup savrulmasına tanıklık eden en yakın arkadaşıydı. Soluklanmak için bahçenin köşesindeki kütüğe oturdu. Bir süre bakışlarını bahçede dolaştırdı. Duvarın dibinde duran kazmada, toprağın dilini çözmüş Kadir'in ellerini gördü. Kadir kıymet bilmeyen evlatlarından kalma salıncak; kararmış tahtası, çürümüş ipiyle ağacın altında toprağa karışmıştı. İsmail, garibin gönlünden anlamayan dünyanın vicdansızlığına karşı çektiği ahları bahçeye saçtı. Pencereye doğru seslendi:

“Kadiir!”

Oturduğu yerden zar zor kalktı. Kapiya vurdu. Cevap alamayınca kapının ipini çekip içeri girdi İsmail. Günlerdir açılmayan kapıdan hücum eden ve ancak kimsesizlikle açıklanabilecek kokunun keskinliği İsmail'in soluğunu kesti. İçerideki sessizliği radyodaki türkü bozuyordu.

“Üryan geldim gene üryan giderim...”

Pencerenin önündeki yatağa doğru yaklaştı. Yüreğine çöken ince sızıyla tekrar seslendi.

“Kadiir!”

İsmail, bir ucu kilime değen yorganı araladığında Kadir'in onca kir içinde sararmış yüzünü gördü. Kendisine minnetle bakan gözlerini kapattı. Bir çul gibi lazım olduğu yere serilip oradan oraya savrulan Kadir, buruk bir tebessümle dünyadan alacağını alamadan göçmüştü.

Çocuklarına kavuşamasa da akşam olmadan anasına kavuştu Kadir. Ölümünü mevlitlerle belgeleyecek bir yakını yoktu yanında.

Gelenlerin dudaklarından boşa geçen ömrü özetleyen ezber cümleler döküldü.

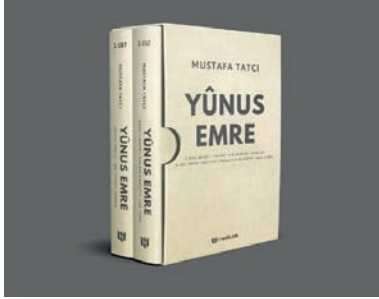
“Aldılar, götürdüler.”

“Yıkandı, namazı kılındı, gömüldü.”

Mezarı başındakiler, Süleyman Efendi'ye edildiği gibi, haklarını da helal ettiler.

Ne hayrına camiye bağışlanacak halısı ne de başkasına verilecek doğru düzgün bir esvabı vardı. Pencere önünde duran radyosundan başka bir şey kalmadı geriye. Onu da cenazeden çok sonra gizlice gelip çocukluğunun tek eğlencesi, diyen Sait alıp gitti.

BİR İNSAN

Hiz. Peygamber “Hâl, kal ile bilinmez!” diyor. Sen, “Nereden başlamalıyım?” dersin ben “Sen artık öğrenmeyi öğrendin, kalden geç, hâl edin!” derim. Hâl, Yunus’tan öğrenilir. Türkçenin inceliklerini, İslam’ın derinliklerini öğrenmek ve anlamak istiyorsan hiç şüphesiz Yunus’tan başlamalı, sindire sindire okumalısın. Hakk’ı bilen büyük gönüller, aynı zamanda irfan sahibi birer tecrübe, insanlığın kemalini tamamlamış birer ruhturlar. Sen, Yunus gibi kâmilleri okudukça bir evin duvarlarını örer gibi mana binasını öreceksin, içindeki boşlukların tamamlandığını göreceksin. “Sevelim, sevillelim” deyip sevmediklerini sevecek, onları sevmek gerektiğini; “İlim okumak manası Hakk’ı anlamak için” diyerek bilgilenmek gerektiğini anlayacaksın. Zihninin ve gönlünün genişlediğini göreceksin, dertlerine deva bulacaksın. Hasılı, nefsini terbiye eden Hak dostlarının sözlerinin şifa kaynağı olduğunu anlayacaksın.

BİR KİTAP

Ahmet Yüksel Özemre, Türkiye’nin atom fiziği sahasında doktora yapan ilk âlimiydi, bir kültür adamıydı. Fransa’da fizik mühendisliği okuyan bu büyük bilge, aslında bir “attar dükkânı” öğrencisiydi: *Üsküdar’da Bir Attar Dükkânı’nın...* Bu dükkân sadece bitkilerden terkip edilen ilaçların satıldığı bir yer değil, “kendini arayan kişiler”in uğradığı bir sohbet, muhabbet, aşk, ilim ve sanat akademisiydi. Özemre, akıl baliğ olduğu yaşlardan itibaren bu attar dükkânının müdavimlerindendi ve Sorbon mezuniyetinden değil de muhabbet erlerinin uğrak yeri olan bu beş-altı metrekaarelik mekânın öğrencisi olduğundan Ahmet Yüksel Özemre olmuştu. İmdi iki gözümün nuru, Özemre’yi yetiştiren attar dükkânı senin yaşadığın köyde, kasabada, mahallede yok sanma! Dedem rahmetli “Kırk haneli bir köyde bir arif bulunur.” derdi. O arifi sen de arayıp bulacak dizinin dibine çekecek ve ondan yararlanacaksın. Yeter ki çevrene iyi bak?

ÜÇ TAVSİYE MUSTAFA TATCI

BİR DEĞER

Köyümden çıktığımda yirmi beş yaşındaydım. Yaz tatillerini aksatmadan köyümden geçirdim. Önceleri anamdan, babamdan, çevremdeki eşimden dostumdan duyup bellediğim bilgiler, kabiliyetler taptaze duruyordu. Yaş otuz, kırk oldu derken ne nine dede ne anne baba kaldı. Zihnimdeki çiçeklerin, otların, meyvelerin, börtü böceğin, kuşların, koyunların hasılı yüzlerce seneden beri oluşup gelen bütün değerlerin isimleri ve resimleri kaybolmaya başladı. Unutmam sanıyordum, unutmuşum! Anam, manaya göçmeden kendisine, “Ana, bu sene mayısta tam doğanın yeşerdiğinde seninle köyümüze gidelim, her şeyi yeniden anlat, ben de kayda alayım.” dedim. Fakat ihmal ettim. Anam da büyükler de bir bir göçtü gitti. Geldiğim noktada elekle kalburun, tırpanla tırmığın farkını anlamayacak hâlde geldim. Şimdi bana köyümdeki çiçek isimlerini kim anlatacak? Çocuğum, bendeniz ihmal ettim, n’olur sen ihmal etme.

GAZNELİ MAHMUT'UN SARAYINDA BİR DÂHİ YETİŞİYOR: EL-BİRUNİ

KORAY ŞERBETÇİ

Takvimler X. asrı gösterdiğinde bugünkü Türkmenistan sınırları içinde yer alan Hive yakınlarında bir ocuk dünyaya gözlerini açtı. Bu ocuğun eşsiz eserleriyle İslam medeniyetini XI. yüzyılda zirveye çıkaracağından henüz kimsenin haberi yoktu. Fakat bu ocuk yani Biruni, çeşitli konuları öğrenmek için aşırı bir istek duyduğunu çevresine göstererek çok erken yaşlarda dikkatleri üzerine çekmişti. ocuk yaşta Harzemşahların himayesine girmiş ve saray terbiyesiyle yetişmişti. Onun üzerinde önemli etkisi olan kişi, üstadım dediği, tanınmış matematikçi Ebu Nasr İbn Irak'tır.

Müslüman Bir Dâhi

Biruni her yönüyle mükemmel bir İslam âlimi örneğidir. Devrine uygun olarak çok yönlü bir çalışma sahası vardır. Onu filozof, seyyah, tarihçi, coğrafyacı, dilbilimci, matematikçi, gökbilimci, şair ve fizikçi olarak vasıflandırabiliriz.

Bugünden farklı olarak X. ve XI. asırlarda yetkin bir âlimin birden fazla sahada çalışması ve eser vermesi mümkündü. O da bütün bu çalışma alanlarında araştırmalar yapmış ve önemli eserler vermişti. Biruni bu bakımdan kendinden asırlar sonra Avrupa'da adından söz ettirecek, Leonardo da Vinci için bile önemli Müslüman bir âlim olacaktı.

Gazneli Mahmut'un Sarayında

Biruni'nin yaşamına yön veren en büyük olay Türk hükümdar Gazneli Mahmut'un onu fark etmesidir. Büyük hükümdar, Harezm'de önde gelen şair ve filozofların kimler olduğunun kendisine bildirilmesini ister. İsimler hükümdara iletildiğinde adından söz ettiren Biruni ve İbn Sina gibi âlimleri kendi sarayına çağırır. Harezm hükümdarı, Gazneli sultanının bu isteğine boyun eğerek âlimlere Gazneli sarayına yola çıkmaları gerektiğini bildirince Biruni, Hint fatihi olan Gazneli Mahmut'un sarayına yerleşmiş ve muhtemelen onunla beraber Hindistan'a gitmiştir.

Biruni Gazneli sarayında iken bir defasında ilginç bir olay yaşanmıştır. Asya'nın kuzeyindeki bir ülkenin elçisi, Gazneli Mahmut'a güneşin aylarca batmadığını gördüğünü söylediği zaman sultan, elçinin kendisiyle alay ettiğini düşünerek elçiyi hapse attırmak üzereyken Biruni imdada yetişmiş ve bunun gerçek olabileceğini Gazneli Mahmut'a izah ederek elçiyi kurtarmıştır.

Hint Diyarı

Bu durum Biruni'nin önüne yepyeni bir kapı açmıştır. Gazneli Mahmut'un seferlerine katılarak Hindistan'a giden Biruni, bu ülkenin dilini, örf ve âdetlerini araştırmaya koyulmuştur. Hindistan dönüşünde bu gözlem ve araştırmalarını kaleme almış ve 1030'da şaheseri olan *Tahkî-ku'l-Hind* adlı kitabını yazmıştır. Biruni kitabında Hint gökbilim çalışmalarına kırk bölüm, Hint dinine de on bir bölüm ayırmıştır. Biruni, Hindu kutsal metni olan "Vedalar"ın felsefeyle mutasavvıfları, yine Hintli düşünürlerin eserleriyle de Yunan filozoflarının eserlerini kıyaslamıştır.

Bu eserinde Hindistan'ın asla bir Sokrat yetiştirmedeği, çünkü Hint düşünürlerin mitolojinin etkisinden kurtulamadığı gibi önemli analizlerde bulunmuştur. Buna rağmen Hint kadim dilinde yazılmış birçok Sanskritçe eseri Arapçaya tercüme ederek bilimsel sahada önemli bir girişimde bulunmuştur.

Biruni'nin bir diğer önemli eseri de *Asar'u'l-Bakiyye*'dir. Bu eser, İran, Suriye, Yunan, Yahudi, Hristiyan Saba ve Arap takvimleri ve bayramları üzerine bir eserdir. Çok objektif bir tarzda kaleme alınmıştır. Biruni bu eseri hazırlarken tam bir ilim adamı olarak çalışmış, kendisini araştırmaya vermiş, İncil dahil, çeşitli metinleri ve gelenekleri bilimsel analizle ele almıştır.

Matematik ve Gökbilim Üstadı

Biruni bununla da kalmamış, Antik Yunan medeniyetine ait Öklid'in *Unsurlar* eserini ve Batlamyus'un *Alma-*

geste eserini de Sanskritçeye çevirerek medeniyetler arası bilimsel aktarımı sağlamıştır.

Biruni, dönemindeki hemen hemen bütün ilim sahalarında çalışmıştı. Ama bilhassa matematik alanında Hint rakamları üzerindeki devrinin en iyi çalışması ona aitti. Bunun yanında dönemin gökbilim çalışmalarında kullanılan usturlab, planisfer, yıldızların hareketlerini gösteren küreler hakkında da eserler yazmıştı.

Biruni, Gazneli Mahmut'un ölümünden sonra tahta geçen oğlu Sultan Mesut zamanında da Gazneli sarayında aynı saygıyı gördü. Sultan Mesut'a astronomi tabloları hazırladı. Sultan Mesut, Biruni'ye bu çalışmasından dolayı paha biçilmez hediyeler vermiş ama büyük âlim çok defa ihtiyacı kadarını alıp gerisini hazineye iade etmişti.

Batılılardan Çok Önce

Biruni, dönemin Avrupa'sında dile getirilmesi Katolik kilisesi tarafından yasaklanan bilimsel bir gerçeği Müslüman bir âlim olarak biliyor ve eserlerinde dile getiriyordu. Bu da dünyanın yuvarlak olduğuydu. Kuşkusuz sadece bu bile Orta Çağ İslam biliminin durumunu tespit için çok önemli bir noktadır. Ayrıca her şeyi yerkürenin merkezine doğru çeken bir kuvvetin var olduğu fikrini de ilk defa o dile getirmişti. Bunu Isac Newton'un Avrupa'da dile getirmesi için yüzyıllar geçmesi gerekecekti.

Yine Biruni, Müslüman bir âlim olarak yerkürenin her gün kendi etrafında bir defa ve yılda bir defa da Güneş'in etrafında döndüğü kabul

edildiği takdirde de astronomik verilerin doğru çıkacağını söylüyordu. Bu tespitleri doğrultusunda İndus Nehri vadisinin vaktiyle deniz yatağı olabileceğine dikkat etmiş, çeşitli taşları tabiat, tip ve ticaret bakımından incelemişti.

Bütün bunlardan başka Biruni, taşlar üzerinde de araştırma yaparak on sekiz değerli taşın özgül ağırlığını saptamış ve bir cismin özgül ağırlığının, taşıdığı suyun hacmine karşılık geldiği sonucuna ulaşmıştı.

Matematik alanındaki çalışmalarında boşuna toplamalara lüzum kalmadan bir sayının devamlı olarak iki katını almak için bir yöntem geliştirmişti. Geometriye teoremlerin ispatını getiren de Biruni olmuştur.

Ayrıca bir gökbilim ansiklopedisi yanında coğrafya ve matematik özetleri yazmıştır. Birleşik kaplar, hidrostatik prensibinden faydalanarak kaynak sularının ve artezyen kuyularının çalışmasını bilimsel olarak açıklamıştır. Fen bilimleri yanında sosyal bilimler sahasında da önemli bir araştırmacıdır Biruni. Örneğin Gazneli Mahmut, Sebüktekin ve Harezmi'nin tarihini araştırmış ve bununla ilgili bir eser kaleme almıştır.

Ömrünü ilme adayan bu Müslüman bilgin, son anlarına kadar araştırmaktan vazgeçmemiş, yaşı sekseni aşmış olduğu hâlde hasta hâliyle ölmeden az önce bile kendisini ziyarete gelen eski bir dostuyla ilmî meseleleri konuşmuştur. Bir ömre sığdırdığı ilmî çalışmaları ancak Gazne şehrinde son nefesini vermesiyle bitmiştir.

VE İNSAN ALDANIR

HİLAL KOÇ HANCI

İnsan yüce olduğuna inansa da en
sonunda karşı karşıya kalacağı şey
“ölüm”dür.”

Hikâye hepimizin malumu; Allah Teâlâ, Hz. Âdem’i (a.s.) yaratır ve meleklerle ona secde etmelerini emreder. Melekler emre itaat eder ve secdeye kapanırlar, İblis hariç. O, ben Âdem’den üstnm, diyerek itiraz eder. Allah onu huzurundan kovar, o da insanların tekrar diriltileceği güne kadar insanları doğru yoldan ayırmaya çalışmak için Allah’tan mühlet ister. Allah, dilediğini verir ona ve şeytan o gün bugündür kâh önümüzden gelir geçer kâh arkamızdan koşup yetiştir. Bazen sağımızdan sokulur iyiliği fısıldar kulağımıza, övünerek yaptığımız iyiliği er çöp edeceğimizi kestirerek. Bazen de solumuzdan sokulur, kötülüğe teşvik eder, ne var canım bu yaptığında herkes daha kötüsünü yaparken, der. Türlü oyunlar oynar kandırmak için, her adımımızda kendi namına bir pay almak için. Ama en fenası önümüze koyduğu dev aynalarına kanmamızla başlar. Adım adım ona yaklaşır, ona benzeriz. Aynaya baktıkça daha üstün olduğumuzu sezinleriz. Sahip olduklarımızın büyüsüne kapılırız, elde ettiğimiz küçücük başarılar gözümüzde büyür. Aynaya baktıkça kabarıp göğsmz, vay be, deriz, bunu da başardım, bu da benim

eserim, “zaten ben...”, “hep ben...”, “yüce ben!” Her şey o dev aynasına bakarken olur, fark etmeden.

Şeytandan miras kibir insanın ruhu-na nüfuz edince ibresi kolay kolay doğruyu göstermeyen bir kıyas baş gösterir. Ben ve diğerleri arasında gidip gelen ibre hep “ben”i işaret eder. Aile fertleri de dâhil olmak üzere herkes bu kıyasa tabidir. Kibirli insan, kimisinden zeki bulur kendini kimisinden daha zengin kimisinden daha kabiliyetli ama illaki bir adım hem de koca bir adım öndedir diğerlerinden. “Ben daha” diyerek yorumlanır olaylar, haklı olan hep “ben”dir. Kendi ile yzleşmediği müddetçe kişi sıra köşkn inşa etmiş olur. Tek kişilik dünyasında kendisi biricik ve üstündür, çevresindekiler ise ya onun aklına ya gücüne ya da parasına muhtaç sıradan, silik tipler. Bu yanılısamayla hastalıklı bir ruh hâline büründüğünü bile anlamadan yaşar gider insan.

Edebi eserler insan hâllerini çoğu zaman gerçekçi bazen de abartı sayılabilecek bir üslupla ele alırlar ve okurlarına kendileriyle yüzleşme fırsatı sunarlar. Jules Verne’nin *Zacharius Usta* isimli öyküsü de kibirli

bir insanın ruh hâlini gözler önüne serer. Zacharius Usta, saat maşasını icat etme şerefine nail olmuş, Cenevre’deki en hünerli saat işçilerinin bile gurur duyduğu dahası Fransa ve Almanya’da da takdir toplayan bir saat ustasıdır. İcat ettiği saat maşası, sarkaç hareketini sabit bir kuvvete tabi kılarak, matematiksel bir düzenlilik elde edilmesini sağlar. Belirsizliğe gömülmüş insanoğlu onun buluşu sayesinde zamanı tayin eder. İcadı sayesinde hayatta olup bitenler için belli bir zaman saptanıyor olması Zacharius Usta’nın başını döndürür. Üstün dehasıyla hayatın inceliklerini keşfettiğini sanır zira ürettiği saatlerin mekanizmalarıyla Tanrı’nın eseri arasında sıkı bir ilişki vardır. Sıradan insanların ise bunu ne anlaması mümkündür ne de kendi becerileriyle bunu geçmesi. Yaptığı işin yüceliğine inanan usta, el becerisini beğendiği ırağı Aubert’e bile her fırsatta kendi üstünlüğünü ve ulaşılamazlığını hissettirir. “Hiç şüphe yok ki Aubert, sen sevdiğim iyi bir ıraksın ama çalışırken parmakların arasında sadece bakır, altın, gümüş olduğunu zannediyorsun; benim dehamın hayat verdiği bu madenlerin canlı bir bedeninin nabzı gibi attığını hissetmiyorsun.

Bu yüzden eserlerin ölünce sen ölmezsin.” Zacharius Usta’nın ölümüne yaptığı vurgu önemlidir çünkü insan yüce olduğuna inansa da en sonunda karşı karşıya kalacağı şey “ölüm”dür. İnsan kendini ölümsüz hissetmezse yüceliğin ne anlamı olacaktı? Yaptığı her saate daha fazla anlam yükleyerek bu paradoksla başa çıkmaya çalışır usta; saatlerinde ruhundan bir parça vardır ve o saatler çalıştığı müddetçe Zacharius Usta’da da varlığını devam ettirecektir. “Hayır, hayır! Ben Zacharius Usta, ölemem; çünkü zamanı ben düzenlediğime göre zaman da benimle birlikte son bulur!.. Bu kâinatın, onu kanunlarına tabi kılan Yaradan’ı nasıl ölmezse ben de ölemem! O’nun eşiti hâline geldim, gücünü paylaştım! Tanrı sonsuzluğu yarattıysa Zacharius Usta da zamanı yarattı.” Bu cümlelerle kibirli insanın kendine biçtiği payı anlamış oluruz. İster bir amir olup onlarca kişiyi çalıştırsın emrinde ister bir hekim olup birçok hastanın şifasına kapı aralasın, bir mucit olup buluşuyla geleceğe ışık tutsun ya da büyük bir servetin vârisi olsun hiç fark etmez. Kibirli her insan Yüce Yaratıcının bir vasfının benliğinde tecelli ettiği iddiasındadır ve bu hasletiyle herkesten üstündür.

Bu yanılsamalar sebebiyle İslam ahlakında kibrin, kalbin bir hastalığı olduğu kabul edilir, tezahürleri de düşünce ve eylemlerdir; insanın tüm davranışlarında kendini gösterir. Dolayısıyla ahlak kitaplarında

âlimler, kibrin teşhis ve tedavisine yönelik tembihlerini tafsilatlı bir şekilde kaleme almışlardır. Gazali, *İhya*’da kibirli insanın benlik iddiasından ötürü kinden, öfkeden, hasetten, insanları kınamaktan ve çekiştirmekten kurtulamayacağını dile getirir. İnsanın üstünlüğünü kabul ettirmek ve sürdürmek için ne kadar kötü huy varsa ister istemez hepsine bulaşacağını, ne kadar güzel huy varsa da şerefini kaybedeceği vehmiyle hepsinden mahrum kalacağını ekler. İbn Hazm da kibre mâni olacak hususlara, *Ahlak ve Davranış Tarzları Nefislerdeki Ahlaki Hastalıkların Tedavisi* isimli eserinde yer verir. İnsan, peygamberler dışında hiçbir kimsenin kusursuz olmadığını bile- rek kendi kusurlarını düşünmelidir,

der. Yanılgı ve hatalar ile yüzleşip bunları hatırdan tutmayı tavsiye eder. Mevki ve makamın geçiciliğini dile getirir, aynı konumda olan rakiplerin varlığını anımsatır. Soy ve aile bağları ile övünen kişinin kendi seçimi bile olmayan bir konuda övünmesinin garipliğine de dikkat çeker. Evet, insanoğlu birçok zaafıyla pek gariptir, bir anda kaybetmesi söz konusu olacak şeylere - ki yaşamı da buna dâhildir- bel bağlayıp üstünlük yarışına koyulur. Oysa ayet-i kerimenin de söylediği gibi çabası beyhudedir: “Yeryüzünde böbürlenerek dolaşma. Çünkü sen (ağırlık ve azametle) ne yeri yarabilir ne de dağlarla ululuk yarışına girebilirsin.” (İsrâ, 17/37)

 İN GEREKLİ Mİ? EVET'SE NEDEN?

ADNAN BÜLENT BALO LU

İnsanı çepeçevre kuşatan maddenin
sert kabuğunu kırabilecek yegâne
güçtür din. ”

Günümüz toplumunun narsist bir toplum olma yolunda epey mesafe katettiğini söyleyerek sözlerime girsem, abartmış olur muyum? Pek sanmam. Zira bu fikri savunmaların sayısında gözle görülür bir artış var. Bunlardan biri de Güney Koreli düşünür Byung-Chul Han. Han ve onun gibi düşünenlere göre bugünün modern toplumu narsisizmin tasallutu altında. Bunun insanlığın geleceğini karartacak bir gelişme olduğundan emin olabilirsiniz. Düşünsenize, her yerde egosu şişmiş, kendinden başkasını adam yerine koymayan, asalak yani başkasını sömürerek geçinen; sevgi, şefkat ve empati fakiri iki ayaklı varlıklar hâkim! İşte narsist dünyanın manzarası tam da bu!

İnsan varoluşunun i karartan vahim manzaralarını perdeleyen bir beğeni kültürü, yıkıcı bir duyarsızlık hâlini bulaşıcı bir mikrop hızıyla her yere yayıyorsa narsisizm kapıyı almış demektir. Kendi iç gerilimleriyle boğuşurken günbegün cephelerini birer birer kaybeden insana, kutsallaştırılan bir teknolojik ilerleme ile günün birinde huzura kavuşacağı telkin ediliyorsa narsisizm bacayı sarmıştır. Varlığımız ve vicdanımız acılarla yoğru lan i çekişler karşısında   maymunu

oynuyorsa narsisizm üzerimize bir kara bulut gibi çoktan çökmüştür. Neoliberal rejimin pohpohlamalarıyla tamamen kendine odaklanan bir “ben” yani “ego”, hiç merak etmeyin, narsist senaryoların başrol oyuncusudur.

Günümüz toplumunu tanımlayan o kadar çok şey var ki bunlar arasından sıyrılıp dine yer açmak nedense pek kolay değil. Tüketim toplumu, beğeni toplumu, şiddet toplumu, hız ve haz toplumu, başarı ve performans toplumu, kapitalist toplum, enformasyon toplumu, moda toplumu, piyasa toplumu, seküler toplum... Bu kadar yeter mi? Her kılığa rahatlıkla girebilen bir bukalemun toplumuna bunca tanım az bile, diyebilirsiniz. Ama bence listeyi daha fazla şişirmenin bir anlamı yok. Modernitenin nice zamandır limanına demirlemiş, adına “toplum” denen insan kümelerini “toptan” tanımlayan kavram listesi bir defter tutar.

Günümüz toplumunu niteleyen sıfatlar baş döndürücü bir hızda üretiliyor, kullanılıyor ve tüketiliyor. Bu hareketli piyasada, hiç dikkatini çekti mi bilmem, “Din gerekli mi gereksiz mi?” sorusu da sanki kasıtlı olarak sürekli güncelleniyor. Özellikle de sermayeye ve güce hükmedenlerin, insanlığın dönüşümü için de tam gaz kolları sıvadıkları bir iklimde din olmalı mı olmamalı mı sorusunu sıcak tutmak özel bir amaç hizmet ediyor. Bu soruya bizim cevabımız belli ve net de onlarınkini merak ediyorsanız ben söyleyeyim:

“Olsa da olur, olmasa da; olacaksa da elimize ayağımıza dolaşmasın, sömürü düzenimize laf etmesin, kazancımıza gölge etmesin yeter!”

Toplumların ahlaka olan düşkünlüğünü azaltmayı, dini de kendi piyasa mantığı ile uzlaşabilen, esnek bir “ahlaki eylem” derecesine indirip içini boşaltmayı kafasına koymuş çetin bir liberal kapitalist kuşatma var. Bu çetin kuşatmayı yarabilmek için din elbette ki elzem, mutlaka olmalı ve gerekli. Dindarlığı görünür olmaktan çıkarıp kişiye özel alana kapatmayı vazgeçilmez bir görev kabul eden seküler rasyonalite dayatmasına mukavemet edebilmek için dine ihtiyaç var. Aynı şekilde, dinlerden bozma yeni kültürleri şımartan, sahte maneviyatçı istismar odaklarına alan açan dizginsiz neoliberalizmi frenlemek için din mutlaka gerekli. Birbirlerine sımsıkı bağlarla tutunan, biri ancak diğeriyle ayakta kalabilen sözünü ettiğimiz kavramların kucağında gittikçe sığılan yaşamların hakikate olan açlığını doyurabilmek için din mutlaka var olmalı. Toplumsal kucaklaşma ve dayanışmayı canlı tutan değerlerin var olabilmesi ve insanın ve insanlığın nefes alabilmesi için din olmazsa olmaz kabilinden.

Sözün özü, ahlakı ve dini neoliberal kalkınmanın payandaları kılmak isteyen bir küresel güç despotizmine karşı koymak şart, yoksa elde ne din ne ahlak kalacak. Hızla sığılan, giderek yozlaşan, yoğun bir tüketimle obezleşen, özgürlük serabıyla sürekli

kandırılan yaşamların sayıca kabarmasını kendi nüfuz ve iktidar nüfuz hanesine yazan neoliberal kapitalizmin önüne set çekebilmek için dine ve ahlaka ihtiyaç var. İnsanlığın ahlakını ve inancını katmerli bir biçimde sömüren narsistik kültürün fişini çekebilecek kararlı bir iradenin inşasında din hayati öneme sahip.

Din gerekli, ama yalnız bunlar için mi? Elbette ki hayır. Hayatı dayanıklı ve istikrarlı kılmak; huzursuz ruhlara bir huzur limanı olmak için de lüzumlu. Vicdanların pas tutmasını önlemek için; insani, vicdani, ahlaki bir kimlik ve eylem dinamosu olmak için gerekli. Fiziksel buluşmanın yerine dijital iletişimi dayatan; insanı yalnızlaştıran; camiyi, cemaati tenhalaştıran; kardeşliği ve dayanışmayı buharlaştıran dizginsiz dijital kapitalizme set çekmek için lüzumlu. Varlığın kaynağını, onda yatan derin anlamı, evreni kuşatan yüce metafizik hakikati kendi ürettiği faydacı ilkelerle keyfi bir biçimde yorumlamak isteyen bilgiç rasyonel zihinlere dur demek için gerekli. Bilimci aklın varsayımsal ve spekülatif kuramlarından ve inkârlarından, salt indirgemeci yaklaşımlarından oluşan, dar, fiziksel dünyayı reddetmek için lüzumlu. Bedensel teşhiri öven ve teşvik eden, bedeni ve teni kutsallaştıran, mahremiyeti çözen ve şeffaflaştıran modern kültürün devre dışı bıraktığı ar, namus, hayâ, haysiyet, mahremiyet vb. kavramlara yeniden can suyu vermek için gerekli. Şer, haram ve günah karşısında

gevs̄etilen hassasiyetleri, savunmasız bırakılan direnç merkezlerini yeniden ayağa kaldırmak için lüzumlu.

Kısacası, tınısını yitiren insanı ve toplumu mucizevi bir dönüşümle yeniden kendi özgün, tabii hâline döndürmek için din gerekli. Kaynakları, toprakları, arazileri ve insan bedenini talanı kafaya koyan ve bu uğurda hiçbir kural, ilke, sınır, kurum, norm ve ahlaki yasa tanımayan teknik, teknoloji ve makineyi dizginlemek için lüzumlu. Tarih ve kültür hazinesi boşaltılan, eğlencenin cazip dijital görselleriyle beyni sulandırılan, gelecek perspektifleri akıllı telefonların çöplüğüne istiflenen genç zihinleri dijital diktatörlüğün boyunduruğundan kurtarmak için gerekli.

Daha uzatmamıza gerek var mı? Ben-
ce hiç gerek yok.

İnsanın, yeryüzünde bitip tükenmez bir arzu ve çabayla hakikat arayışına ad olan din kavramı, anlam ve içerik olarak alabildiğine zengin. Burada din dediğimizde kastımız, hiç şüphesiz, hayatı bütün boyutlarıyla kuşatan ve besleyen İslam'dır. Onu kısırlaştırmak, kendi günlük çekişme ve kavgalarının, sömürü düzenlerinin meşruiyet aracı kılmak, teröre ve insan katline âlet etmek isteyenlere inat, İslam'a olan ihtiyaç her geçen gün daha da artmaktadır. Köle düzenlerini yıkmak için İslam sığınılacak yegâne kapı. Afrika'da en hızlı yayılan dinin İslam olmasının pek çok izahı var ama en önemlisi de sanırım bu olsa gerek.

İslam'ın "hakiki" din sıfatını hak etme sebeplerinden biri de hayatı hakikatin evrensel değeri ile buluşturmasıdır. Bir diğeri sebebi, Allah, tabiat ve insan üçlüsü arasında sınırları belirlenmiş bir hak ve adalet ölçüsünü dengeli biçimde gözetmesidir. Bir başka sebebi, insanı yem mesabesinde gören her türlü sömürü ve kölelik düzenine hayır demesi, onu aziz ve şerefli bir varlık kabul etmesidir. Daha başka bir sebep ise insanı ve tabiatı hedef alan her türlü kötülüğü, Allah adına yapılan her türlü aldatma ve istismarı kesin bir dille reddetmesidir. İnsana kurulan tüm tuzaklara karşı bir uyarıdır. Burada daha başka gerekçeleri de dâhil edebilirim ama sanırım bu da yeter.

Tüm bunlar dinin niçin gerekli olduğunu yeterince ortaya koyacak açıklıktadır.

Nihayetle insanlığın derli toplu hikâyesi esasen dinin niçin gerekli olduğunu da bir hikâyesidir. Bu hikâyeye aynı zamanda, onu bir eğlence ve oyun sananların, istismar ve menfaatin aracı görenlerin bir hüsrân hikâyesidir. İnsanı çepeçevre kuşatan maddenin sert kabuğunu kırabilecek yegâne güçtür din. Onun için gereklidir, lüzumludur, var olmalıdır. Haramı, pis, çirkin ve yasak olanı, kötülüğü hayatın dışına koymak için; helali, iyiyi, güzel olanı bilmek ve hayatı onunla şerefliendirmek için elzemdir din. Anlamı buharlaştıran, hayatı oraklaştıran, ilişkileri sahteletiren modern çağın tuzaklarını bertaraf etmek için olmazsa ol-

mazdır din. Allah'ı yok sayan, insanı teknolojik ilerlemenin ham maddesi kabul eden bir bilim ve teknolojinin kuşatmasını yarmak, bireyi parçalayan, ruhu tüketen kapitalist kültürle başa çıkabilmek için insanın İslam'a olan ihtiyacı her zamankinden daha acil ve daha elzem.

Din gerekli mi evet'se neden sorusunun yeterince cevaplandığını düşünüyorum.

YAPAY ZEKÂ BOTLARI GELECEKTE TEK DOSTUMUZ MU OLACAK?

Teknolojinin görünümüleri dönü-şürken, yıllardır hayatımızda olan şeylerin varlıklarını unutmak sıradan bir hâl alıyor. Çünkü hızı ve görsel şovu arkasına alan yeni nesil dijital teknolojiler, bu sayede sürekli kendisini ilk olarak önde tutma-yı, varoluşunu anlamlı ve biricik kılmayı bu unutturma yetenekleri-ne borçlu olarak anlamlı bir varlık alanı kazanıyor. Hâl böyle olunca da zaten hayatımızda olan birçok uy-gulama bir anda kendisini teknoloji tarihinin büyük bir kırılması olarak tanıtmakta; insanlar teknolojinin geldiği noktayı şaşkınlıkla izlemekte ve teknoloji spekülasyonu üzerinden milyonlar, büyük bir korku/kaygı ikliminde zamanı da kaçırmama heyecanıyla bu yeni teknolojilere dört kolla sarılma ihtiyacı hisset-mektedir.

Bir dönemin yaygın iletişim araç-larından bir tanesi olan Microsoft Windows Messenger, günümüzdeki çoğu sohbet uygulamasından farklı olmadığı ve hatta günümüzdeki birçok uygulamaya göre zamanının çok ilerisinde çözümler sunduğu hâlde bugün, onunla ilgili eski ve günümüz araçlarının çok gerisinde kaldığı gibi bir algıya sahibiz. Bugün hayatımıza yenice girdiği söylenen yapay zekâ botlarının ilk ve başarılı da diyebileceğimiz örneklerini için-

ahmet melih karauğuz

de barındıran Microsft Messenger, aslında OpenAI tarafından tanıtı-lan ChatGPT uygulamasına benzer bir uygulamayla uzun bir zaman hayatımızda yer almıştı. Microsoft Messenger'ın içerisinde yer alan "En-carta" isimli yapay zekâ botu, ona sorduğunuz sorulara cevap veriyor, sizinle sohbet ediyor ve hatta yaban-cı dil öğrenme konusunda sizlere yardımcı oluyordu. Sistem bir süre sonra kendisini o kadar geliştir-mişti ki İngilizce olarak başlayan serüvenine farklı dilleri eklemiş, hatta Türkçe soruları anlayacak ve sorulara Türkçe cevaplar da verecek boyuta gelmişti.

Meselenin bu boyutuna baktığımız-da, aslında süreç olarak hayatımızda uzun süredir var olan teknolojinin ilerleme hızı da insanlığın ilerleme hızına benzer şekilde belli bir dü-zeyde gerçekleşiyor. Ama hikâyenin

sadece tek bir parçasına baktığı-mızda, çok hızlı gözükken ilerleme, süreci göz önüne aldığımızda pek de hızlı gerçekleşmiyor.

Son ayların popüler konularından bir tanesi olan, şimdiden sınavların, mülakatların, Google gibi arama araçlarının anlamsızlaştığına inan-mamıza sebep olan ChatGPT robo-tu da aslında, yukarıda da dediğim gibi yeni bir gelişme değil. Onlarca yıldır bir şekilde hayatımızda olan yapay zekâ botlarından bir tanesi. Onun diğerlerinden ayrılan tarafı elbette işlediği ve sahip olduğu veri havuzunun çok geniş olması. Bu sayede, özellikle hakkında fazlaca veri bulunan, doğru bir şekilde ifade edilen her şeye tatmin edici cevaplar verebiliyor. Dünyada çeşitli kurumların sınavlarının başarılı şe-kilde geçmesinin sebeplerinden bir tanesi de bu. Çünkü hem hakkında

fazlaca veri olan konular hakkında oluşturulan hem de oluşturulurken ciddi bir sınırlama içeren sorular, yapay zekâ sistemlerinin en başarılı sonuçları verdiği alanlar olarak öne çıkıyor.

ChatGPT ile tartışmaya başladığımız konulardan bir diğeri de yapay zekâların özellikle dil modelleri noktasında ileri bir noktaya geldiği ve bu noktadan itibaren hayatın çok başka bir boyuta gideceği tartışması. Birçok insanın yaptığı ya da kendini inandırdığı şekliyle ChatGPT öyküler yazıyor, sanat eserleri üretiyor ve bununla birlikte bizlerin de sohbet edebileceği bir dost hâline geliyor. Kurmaca evrenlerde de daha önce tartışılan ve birçok hikâyeye konu olan bu durumu düşündüğümüzde aklımıza ilk olarak Spike Jonze'nin yönettiği, Joaquin Phoenix'in başrolünde yer aldığı "Her" filmi geliyor.

Filmde; bir şirkette çalışan ve artık hayatımızdan çıkan ve nostaljik bir değere bürünen mektuplar yazan ana karakterin yalnızlıkla boğuşurken Samantha adında bir yapay zekâ botuyla tanışması ve onunla kurduğu ilişki anlatılırken, bir yandan da yapay zekâların duygusal zekâyı sahip olduğu bir kurmaca gerçeklik inşa edilmekte. Bu gerçeklik içerisinde dostluk, birliktelik, yalnızlık kavramlarını anlamaya ve anlatmaya çalışan filmin finalinde, yapay zekânın makine öğrenmesi ile kendisini geliştirdiği ve aslında herkese aynı seviyede bir yakınlığa sahip olduğunu görürüz.

Duygusal zekâyı sahip ve ChatGPT'nin sesli asistan özelliği eklenmiş bir asistan olan Samantha yapay zekâsı, kurmaca evrende başarılı bir şekilde işleyen ve tökezlemeyen bir ilerleme gösteriyor. Ancak Chat-

GPT ve benzeri yapılar, yaratıcılık noktasında sürekli tökezleyen bir yapıya sahipler. Çünkü yaratıcılık, öngörülebilirliğin ötesinde bir yapı üzerinden yükselir. Yapay zekâ sistemleri, sahip oldukları veri setleri ölçüsünde bir alanda başarılı sonuçlar vermek üzere tasarlanmış yapılar olarak karşımıza çıkar. Yaratıcılıksa küçük bir boşluğun içerisinde anlam inşa edebilme becerisidir. Ancak yapay zekâlar, şu an ve aslında uzun bir süre, bunu yapma yetisini kazanamayacak yapılar olarak karşımıza çıkıyor.

Daha önce Apple'ın Siri'si, Google'ın sesli asistanı, şu an Midjourney, ChatGPT gibi dil modelleri üzerinden yükselen asistanlar, geçmişi en az on beş yıl olan bir kullanım örneğine sahip yapıların güncel örnekleri olarak karşımıza çıkıyor. Tek farkları, internet teknolojisine daha kolay ulaşabildiğimiz için daha yaygın bir şekilde kullanılıyor olmaları. Bununla birlikte, pazarlama süreçlerinde sürekli öne çıkarılmaları nedeniyle sanki ilk kez hayatımıza giriyor ve bundan sonrası için de hayatımızı geri dönülmez şekilde dönüştürecek algısı yaratarak güç kazanıyor.

Yakın gelecekte, elbette bir hastalık türü olarak tanımlanması muhtemel davranış bozuklukları göz ardı edilirse, yapay zekâ botlarının, insanların her sorusuna cevap veren, onları tatmin ve mutmain eden bir yapıya evrilmesi erken bir aşamada bugün. Yapılan tartışmalar, ortaya atılan iddialar ve gelişen korkularsa aslında pazarlama faaliyetlerinin bir sonucu olarak şirketlerin değerlendirilmesi için ortaya atılan ve üzerine düşünmemiz gereken tek gerçek.

İSLAM FELSEFESİ “MEŞŞAİLİK”E İNDİRGENEBİLİR Mİ?

MEVLÜT UYANIK

ÇİZİM ŞULE YAVUZER

İslam filozofları Hz. Muhammed'in getirdiği ilahi vahiyler ışığında hikmet ya da felsefe tarihiyle yüzleşip kendine özgü yeni bir bilgi, bilim ve medeniyet tasavvuru oluştururlar. Bu bağlamda ilk Müslüman filozof Kindi, kendinden önceki kadim geleneği, felsefe tahsiline ihtiyaç duyulan hususlar bağlamında inceler ve felsefe, din uyumunu aynı hakikatin açıklamaları şeklinde değerlendirir. Ardından düşünce tarihinde “ikinci öğretmen” diye nitelenen Farabi, *İlimlerin Sayımı* adlı eseriyle felsefeye girişin nasıl olacağını açıklar.

Meşşai Öğreti ve İslam Felsefesi

Bu noktada Farabi'yi İslam felsefesinin kurucu öğretisi olan “Meşşailik”i sistematize eden filozof olarak görürüz. Çünkü o her şeyden önce sistematik ve sentezci bir filozoftur. Onun sistemi kendinden sonra İslam dünyasında felsefenin bütün temel meseleleri için bir kalkış noktası oluşturmuştur. Onun dehası Reisman'ın da dediği gibi “Kendinden önceki pek çok düşünce akımını diriltmesinde, birbirinden farklı unsurları felsefi olarak tutarlı bir bütün içinde bilinçli bir şekilde sistemleştirmesinde ve bütün bunların ötesinde, insanın mutluluğa giden yoluna dair düşünceli fakat ısrarcı ifadelerindedir.”

Müslüman filozoflar, kendi değerlerini kadim bilgilerden istifade ederek yeniden oluşturmuş, bunun felsefi temellerini atmış ve etkisi

yüzyıllar süren bir medeniyete kapı aralamıştır. Meşşailik, bu medeniyetin felsefi açıdan kurucu öğretisidir. Bu öğreti Farabi ve İbn Sina ile Doğu'da; İbn Tufeyl, İbn Bacce ve İbn Rüşd ile de Batı'da İslam felsefesini felsefe tarihinin özgün bir öğretilerine dönüştürmüştür. İslam felsefesinin Batı (Grek) felsefesinin tekrarı olduğu iddiası artık pek ciddiye alınmıyor çünkü her felsefi sistem kendi öncülleriyle diğer birikimleri okur ve bir sonraki nesle aktarır.

Meşşai Filozoflara Yönelik Sert Eleştiriler

Özellikle Gazzali'nin Meşşai filozoflara yönelik sert eleştirileri olmuştur. Peki, bunlar felsefi düşünceyi kesintiye uğratmış mıdır?

Gazzali *Makasidu'l-Felasife* adlı eserinde felsefecilerin temel önermelerini didaktik bir şekilde yazar, ardından da *Tehafütü'l-Felasife*'de tutarsız olduklarını söyleyip keskin bir dil ile onları tekfir eder. Bu olay elbette İslam dünyasını oldukça etkilemiştir. İbn Rüşd *Tehafüt'üt-Tehafüt* ve *Faslu'l-Makal* adlı eserlerinde bu tespitin Gazzali'nin tefsir ve tevil kavramlarına verdiği anlamlarla uyum içinde olmadığını göstermeye çalışsa da bu karşılık olayın tesirini azaltmaya yetmemiştir.

Gazzali, İbn Sina'yı tekfir eder ancak *el-Munkız*'daki hakikate ulaşan sufi söylemle İbn Sina'nın *Makatül-Arifin* adlı eserindeki söylem

birbirine çok benzer. O nedenle bu tekfirin temelde sosyolojik bir ötekileştirme olduğunu, olayın dönemin sosyo-politik şartlarıyla birlikte okunması gerektiğini söyleyenler de vardır. Bu tartışmanın İslam felsefesinin oluşumuna ve genel felsefe tarihinde önemli bir konum almasına katkı sağladığı ve onun özgünlüğünü gösterdiği de ifade edilebilir.

Buna ilaveten Gazzali'nin "İşraki" ve "Ekberi" geleneklerde olduğu gibi bir "nur metafiziği" yaptığı söylenebilir. Onun *Tehafütü'l-Felasife* kitabı *Mışkatü'l-Envar* eseriyle mukayeseli okunursa, ötekileştirdiği ve toplumsal açıdan yok etmeye çalıştığı filozoflara benzer bir öğretiye sahip olduğu görülecektir. Nitekim o, *Mışkat*'ta düşüncenin sezgi ve akıl yönünü inceleyerek, sezgiyi üstün tutar; *İhya*'da bu ikisini eşit kılar; *el-Munkız*'da ise aklın basiretine bir sınır çizer. Aşkın problemler karşısında aklın son sözü söyleyemeyeceğini belirtir. Bu, modern Batı felsefesi açısından da oldukça önemli bir tespittir.

İslam Felsefesini Meşşai, İşraki ve Ekberi Öğretiler Sürekliliğinde Okumak

İslam felsefesini yalnızca Meşşailik'le özdeşleştirerek felsefe karşıtlığı yapmak aslında yine bu felsefenin devamı niteliğinde olan İşraki ve Ekberi felsefeyi görmezden gelmektir. Bu ekoller Sühreverdi ve İbn Arabi ekseninde gelişmiş, bilgiyi edinmede

Her felsefi sistem kendi öncülleriyle diğer birikimleri okur ve bir sonraki nesle aktarır.

sezgiye, “nur”a önem veren vahdet-i vücud öğretisinin kaynağı ekollerdir. İslam felsefesini bu ekollerle birlikte düşündüğümüzde şöyle bir sonuç ortaya çıkıyor: Özelde Farabi ve İbn Sina gibi filozoflara, genelde felsefeye karşı mesafeli duran bir âlim aslında “nur metafiziği” üzerinden Meşşai ve İshraki geleneği yani kelimenin tam anlamıyla felsefi düşüncüyü öncelemiş oluyor.

Konuyu biraz daha açalım. Gazzali, Allah’ın semaların ve arzın nuru olduğunu söyleyen ayete dayanarak (Nur, 24/35) bir nur metafiziği oluşturur. Daha sonra Sühreverdi bu düşüncüyü geliştirerek İshrakiye ekolünü kurar. İshraki ekol Gazzali’nin yanı sıra Meşşailik’e de çok şey borçludur. Özellikle Tanrı-evren irtibatını açıklarken Farabi’nin sudur öğretisine benzer bir teoriyle açıklar. “Faal akıl ile ittisal”, “zamansızlık” ve “mekânsızlık” gibi konuları bir üst aşamaya taşır, İbn Arabi gibi âlimler de bu düşüncüyü daha da geliştirir. Ayrıca şu da unutulmamalıdır: Arapçada Doğu anlamındaki “meşrikiyye” ile aydınlatıcı demek olan “müşrikiyye” kelimelerinin ikisi de “işrak”ın türevleridir.

İshraki filozof Şehrezuri “Filozofların ikisi İslam’dan önce Aristoteles ve Hipokrat; ikisi de İslam’dan sonra Farabi ve İbn Sina’dır.” der. Bu bile bize Meşşai, İshraki geleneği bağlamında İslam felsefesinin özgün boyutlarının arttığını gösterir.

İslam Felsefesinin Türkistan-Türkiye (Anadolu) Hattındaki İz Düşümleri

Bizim kanaatimize göre, Farabi’nin bu etik, politik sisteminin kamusal alana taşınmasında ve manevi orta-

mın oluşmasında Yusuf Has Hacip’in *Kutadgu Bilig* ve Ahmet Yesevi’nin hikmetlerinin toplandığı *Divan-ı Hikmet* adlı eserlerin önemli etkisi olmuştur. Nitekim Antik Çağ’da Yunan filozoflarını etkileyen bilgelik atası Anaharsis’i, Orta Çağ’da Farabi, Yusuf Balasaguni, Mahmud Kaşgari, Ahmek Yükneci ve Hoca Ahmed Yesevi Türklerin manevi ortamını oluşturmuşlardır. Bu açıdan Farabi’ye “Doğu’nun Aristoteles’i”, bu döneme de “Dinî Rönesans” denildiği de görülür.

Özellikle Farabi’nin *Tahsilu’s-Saade* ve *Fusul el-Medeni* ile soyut ve havas metafiziğini halk metafiziğine dönüştüren Yesevi, bunu bir hayat tarzı hâline getirmiş, tasavvuf disiplini bağlamında genelde İslam, özelde Türk metafiziğinin temellerini atmıştır. Dolayısıyla felsefe, kelim ve tasavvuf disiplinlerini eş güdümlü okursak Anadolu Müslümanlık tasavvurunda İbn Arabi, Mevlana, Yunus Emre üzerinden “varlığın birliği” öğretisinin etkisi daha net olarak görülebilir.

Son söz olarak İsmail Hakkı Bursevi gibi sufi bir âlim, Ekberi geleneğin siyasi/felsefi birikimini, Sadreddin Konevi ve Davud-i Kayseri üzerinden takip etmiş, Osmanlı yönetimi açısından yorumlamış ve sistematize etmiştir. Bu açıdan baktığımızda olayın Anadolu irfanındaki pratik boyutlarını da görebiliriz.

GEÇMİŞ ZAMANIN PEŞİNDE

GÜLBİKE OKTAÇ

Güneş aydınlık elleriyle yüzümü gıcıklayarak uyandırıyor beni. Gözlerimi ovuşturarak kalkıyorum çiçekli döşeğimden. Dışarıya, yüzümü yıkamaya çıkıyorum parmaklarımın ucunda. Ve mis gibi bir koku. İncir kokusu... Ama alelade bir incir değil bu. Dedemin inciri. Herkesi gölgesine alabilecek kadar heybetli, herkesin bir tane de olsa anısını saklayacak kadar görmüş geçirmiş... Hemen dibindeki, taştan oyulmuş tasta su içmek için kediler bekliyor. Minik ekmek evinin tahta kapısı limon ağacının dalları arkasından göz kırıyor. Güneşten önce uyanan nenem ekmek evinin önünde, nergislerini okşuyor. Dedem biraz daha arkadan gelip kulağıma fısıldıyor. "Nenen çiçeklerini benden çok seviyor." Gülümsüyorum.

İsmi bilmediğim çiçeklerin tozları uçuşurken havada, sanki ömrümün kum saati yana devrilip zamanı durduruyor. Ben de gözlerimin önünde çocuklaşan bu sıcak yüzün karşısında ısınıyorum. Bir damlayla tüm çiçek tozları yeniden iniveriyor yere. Yağmurun soğuk olduğu anlardan biri bu. Oyalı yazmamı düzelterek tekrar içeri giriyorum. Sonra akşam eve dönerken kapının önüne savurduğum terliklerime çarpıyor gözüm. Dedem de görmüş olacak ki mavi lastikten ayakkabıların en altta, arkaya doğru itilmiş olduğu tahta dolaptan benim terliklerime de yer açıyor. Rafın perdesini çektikten sonra, ben de içi yaprak dolu yastıkları olan üç sofalı odaya yöneliyorum elbette. Kuzenlerim henüz gelmeseler de sevimli buluşma yerimizi hasret ve heyecanla yoğrulmuş oyunlara hazırlamalıyım. Akşama dek babam sırasıyla Kur'an okutuyor bize. Oruç ile ilgili oyunlar oynuyoruz. Bazen unutuveriyoruz heyecandan.

Ama kimse kırmıyor birbirini. Büyük bir bardaktan su içerken küçük kardeşim, arkadan parmağını dudağına götürüp "sessiz" işareti yapan eller görüyorum. Akşam hazırlayacağımız iftar, kılacağımız teravih, bugün gül kokulu tespihin kime denk geleceği ve elbette yeşil, mor incirler... Gün içinde hep aklıma geliyorlar. Halka oluşturup önümüzdeki dergilerden parçalar okurken sesler duyuluyor aşağıdan. Geldiler! Hep bir koldan sofrayı kuruyoruz. Büyük bir özenle tabaklar, bardaklar uzun sofraya diziliyor boydan boya. Sonra en güzel kısım. Tüm ilçenin görüldüğü balkondan minarelerin ışığının yanmasını bekliyoruz. Mahyadaki hadisi okuyoruz ezberleyene dek. Birden ışıklar aydınlatıyor etrafı. Ezan başlayana kadar koşarak sofraya geliyoruz "Işıklar yandı!" diye bağırarak. "Allahu ekber" sesiyle besmele çekiyoruz birbirimizin dudaklarına bakıp bakıp. Bir anlığına yemek yemeyi unutup herkesin gözlerine bakıyorum tek tek...

Şimdi on sekiz yaşımdayım. Hâlâ bir incir kokusu duysam sessizce ısınır kalbim. Nergis görsem yol kenarında, nenemin kokusu gelir burnuma. Artık dedemin bahçesinde açmasa da... Ne kadar ayak kabılığın altına itirilse de mavi lastik ayakkabılar hâlâ bir şeyler anlatıyor geçmişten bugüne. Ve asıl olanın bu "eskimeyenler"i yaşatmak olduğunu anlıyorum. Her gördüğüm incir ağacını bu duygularla selamlıyorum.

*"Sonra ansızın o hatıra karşımda beliriverdi. Bu tat Combray'da pazar sabahları Leonie halamın günaydın demeye odasına gittiğinde, çayına ya da ıhlamuruna batırıp bana verdiği bir parça madlenin tadıydı."

Bu köşe, Marcel Proust'un *Geçmiş Zamanın Peşinde* adlı eserinden ilhamla hazırlanmıştır.

MEKÂNLAR VE YÜZLER

emine kaplan

Agnes: Biliyor musun, bu projede sevdiğim şey bunun spontane gelişen bir macera olması. Yani ne yapıyoruz?

JR: Birlikte farklı fotoğraflar oluşturacağız. Hadi gidelim, maceraya var mısın?

Agnes: Elbette, her zaman.

Ve kayıt.

İki fotoğraf sanatçısının yönetmenliğini yaptığı bu belgesel, eşsiz bir maceraya davet ediyor bizleri. Agnes Varda, Fransız Yeni Dalga sinemasının önde gelen yönetmenlerinden. Kendine özgü sinema anlayışıyla yıllarca adından söz ettirmiş. JR ise sanatını sokaklara

taşıymış bir fotoğrafçı. JR'ın Agnes'e belgesel projesiyle gitmesi sonucunda ikili bir yolculuğa çıkıyor. Fotoğraf karavanı ise hikâyemizin başkahramanı. Fransa'nın köylerinde tanıştıkları insanları, maden işçilerinden fabrika çalışanlarına kadar fotoğraflayıp duvarlara yapııştırıyorlar. Seyir zevki oldukça yüksek belgeselimizde farklı insan hikâyelerine de tanık oluyoruz bu sayede. Gittikleri köylerden birinde boynuzu olmayan keçiler dikkatini çekiyor Agnes'in.

-Boynuzları neden yok?

-Onlar küçükken boynuzlarını yaktık.

-Bu neden yapılır?

-Boynuzları olursa kavga ederler. Bacaklarını ya da kaburgalarını kırabilirler. Keçilerin baskın bir asabîlikleri var. Biri diğerini her zaman baskılamak ister, her zaman dövüşürler.

Aynı köyde yaşayan ve boynuzlu keçi sürüsü olan bir kadınla konuştuklarında ise onun bu duruma farklı bir penceren baktığını görürüz: "Bence keçiler boynuzlarıyla doğarlar ve onlarla yaşamalıdır. Kavga ediyorlar ama insanlar da dövüşüyor."

İnsanların sırf daha fazla üretim ve tüketim için doğaya ve hayvanlara olan müdahalesi, hayvanların haklarını ve varlıklarını nasıl dikkate almadıkları tüm gerçekliğiyle gözler önüne seriliyor belgeselde. İki farklı üreticiden biri modern teknikleri diğeri ise daha geleneksel ve insani teknikleri kullanarak hayatlarını sürdürüyor. İnsan olmanın ölçüsünü aslında biraz da tercihlerimiz belirliyor. Çektikleri boynuzlu bir keçinin fotoğrafını çiftliğin duvarına yapııştırıyor iki gezgin. Bu aslında kurulan sisteme karşı bir başkaldırı niteliğinde. Gelip geçen insanların dikkatini çekiyor bu fotoğraf, derin ve anlamlı bir hikâye anlatıyor izleyicisine.

Belgesel boyunca, birbirinden farklı ve kopuk gibi gözükken insan hikâyelerinin aslında görünmez bağlarla birbirine bağlı olduğuna tanık

oluyoruz. Konuların işlenişindeki ustalık dünyanın neresine gidersek gidelim aynı acılara, aynı mutluluklara ve insanın öz varlığına ulaşacağımızı gösteriyor bize.

Gezginler, Fransa'nın Sainte Marguerite adasındaki sahilde bulunan eski bir sığınığın üzerine Agnes'in çektiği Guy isimli bir modelin portresini yapıyorlar. Falezlerin üzerinde bulunan sığınak bir süre sonra tehlikeli hâle geldiği için 1995 yılında kontrollü bir şekilde sahile düşürülüyor ve âdeta bir sanat eseri gibi duruyor denize karşı. Bir sonraki gün fotoğrafa bakmak için gittiklerinde denizdeki gelgit sonucunda dalgaların fotoğrafı sildiğini görüyorlar. Agnes, "Deniz hep son sözü söyler." diyor sakın bir kabullenişle. Bu sahne bize yaşamın sırrını da bir parça hissettiriyor. Her şeyin silinip gideceği bu dünya hayatında kalıcı olanın ne olduğu üzerine derin sorgulamalara teşvik ediyor izleyiciyi. Düşünüyor, düşünüyoruz. İnsan akıl almaz bir şekilde dinlemiyor doğayı, kirletiyor, yok ediyor. Ama yine son sözü doğa söylüyor insan karşısında.

Pek çok yönüyle insan ve tabiat arasındaki ilişkiye tanık olduğumuz belgeselin sanatsal ve estetik boyutu bize sinemanın da bir son sözü olduğunu hatırlatıyor. Fotoğrafladıkları şeylerden bir tanesi de Agnes Varda'nın gözleri ve ayakları. Bunları bir trenin üzerine yapıyorlar

Film Künyesi:

2017 / 1s 30dk / Belgesel

Orijinal Adı: Visages Villages

Yönetmenler: Agnes Varda, JR

Ülke: Fransa

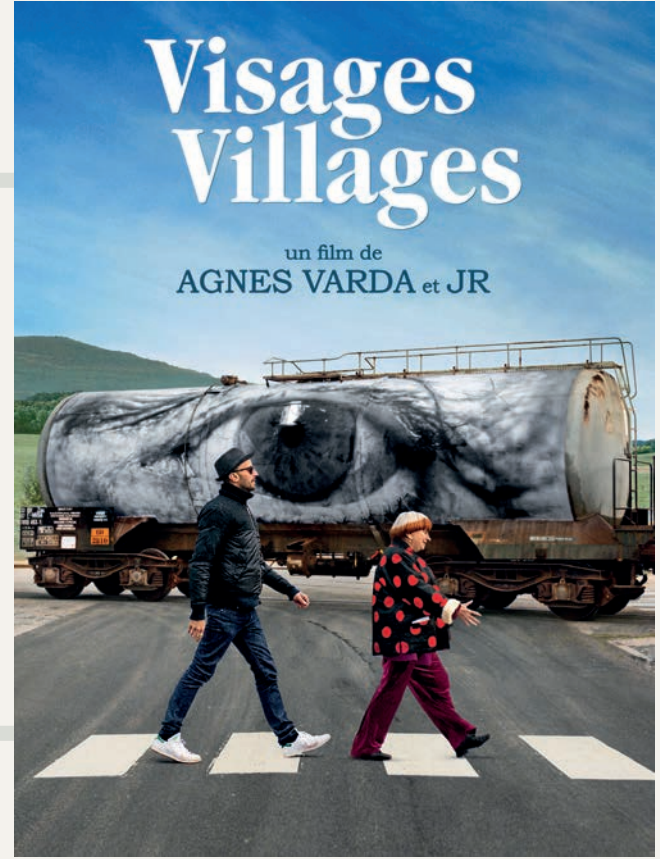
ve şöyle bir cümle kuruyor Agnes:

-Amaç, hayal kurmanın gücü.

-Gözlerin ve ayakların bir hikâye anlatıyor. Bu trenler senin gidebileceğinden çok daha fazla yere gidecek.

Ve tren hareket ediyor. Bir hayalle başlıyor bütün hikâye ve insanların kalbinden gözlerine yansıyan birçok hayalle devam ediyor.

Fransız sinemasının önde gelen yönetmenlerinden Jean Luc Godard'ın evine gidiyor ikili. Godard, Agnes'in eski bir arkadaşı. Agnes, JR'ı Godard'la tanıştırmak istiyor. Fakat kapıya geldiklerinde kilitli olduğunu görüp hayal kırıklığına uğruyorlar. Bu duruma çok üzülen Agnes

kapının üzerine bir not bırakıyor: "Arkadaşım Jean Luc, teşekkürler, anılarımız olduğu için; kapını kapalı tuttuğun için değil."

Belgeselde anlam veremediğim tek nokta burası olmuştu. Neden Godard öncesinde haberleştikleri hâlde kapıyı açmadı, randevulaştıkları hâlde görüşmedi onlarla? Filmin akışına mı müdahale etmek istedi? Bunu hiçbir zaman bilemeyeceğiz. Geriye zihnimizde canlanan farklı insan hikâyeleri ve görselliğin büyüleyici etkisi kalacak.

Göç, Eski Türkçede “kö” yani kalkıp gitmek, taşınmak anlamına gelir.

Göç fiili, taşıdığı eşya ile aynı ismi taşıyan bir fiil. Göç edersin, göçünü taşırsın ardında. İyi ama onca insan neden göçer oradan oraya? Göçer olur insan, neden? Durup dururken değil ya!

Eskiden insan doğa ile uyumlu bir hayat yaşardı. Şimdilerde yükselen doğaya dönüş modasından daha büyük bir gerçeklik ile hem de. İnsanların uykuları ve uyanmaları, baktıkları hayvanlar, yedikleri besinler ve dahası yaşadıkları yerler hep doğaya uyumlu, doğa ile bütün bir hâlde idi. Hâl böyle olunca insanın yazın yazlığa, kışın kışlağa göçmesi gerekirdi. Yazın yemyeşil alabildiğine geniş hayvan otlatılan yaylalar, kışın kışı geçirmek için sığınılan yerler. Konmak ve göçmek insanlığın bir dönem ve bazı insanların hâlâ alınlarına yazılmış yazı. Yürümek, yürümek ve yürümek. Yani “yörümek” biraz derine indiğimizde “yörümek...” Yörük olmak aslında yürümek ve yörük olmak.

Göçebe olmaya baktığımızda ise “kömek” kelimesine kadar gideriz. Kömek, köme, göçme, göç-e-me ve nihayetinde göçebe olmak.

Gömek de buralara yolu uğrayanlardan. Bir yandan hicret etmek, yurdu bırakıp başka yurtlar edinmek. Bir yandan çökmek gibi göçmek. Çöküntü, göüntü.

Öyle zengin bir meydan ki göertmek, gökün de buralarda.

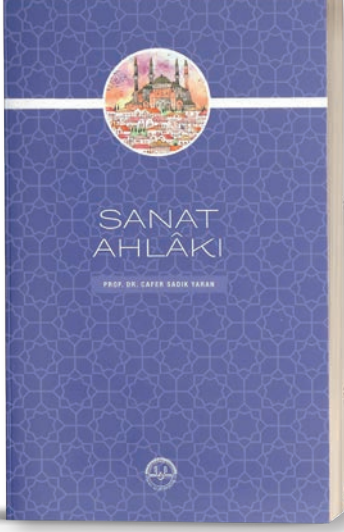
Bir de göçük var. Buz gibi bir kelime. Telaffuzu insanı tedirgin etmeye yetiyor. İnsanın içi sıkılıyor ve üstüne yığılan molozları hissediyor sanki. Bir de gerçekten yaşayanları...

6 Şubat Kahramanmaraş depremini Bizim Yunus’un hüznü mısralarıyla bitirelim:

Yunus sen bu dünyaya niye geldin?
Gece gündüz Hakk’ı zikretsin dilin.
Enbiyaya uğramaz ise yolun,
Götü kervan, kaldık dağlar başında.

**SÖYLENE
SÖYLENE
DEĞİŞMİŞ**

SANAT AHLAKI
Diyanet İşleri Başkanlığı

KİTAPLIK

HAZIRLAYAN: AYŞE KIZILAY

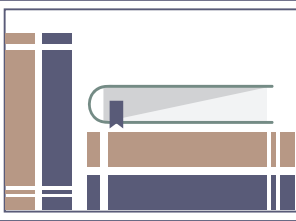

Sanat eserinin belki en asli amacı, insanların güzellikten hoşlanma, güzeli sevmeye ve güzel karşısında mutlu olma gibi duygularına hitap etmesidir.

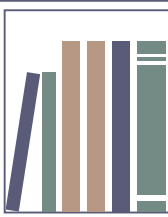
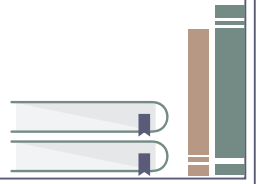
Sanat ve güzelliğin, ahlak ve iyilikle ilişkisi nedir? Sanatçı ahlaklı olmak ve sanat eserini üretirken ahlaki normları dikkate almak zorunda mıdır?

Dünyanın her yerinde, insanlık aşkı derin ve toplumsal sorumluluk bilinci yüksek sanatçılar ve şairler, sanatlarını insanların kardeşliği için kullanmış ve gerçek sanat anlayışının bu olduğunu savunmuşlardır; doğru olan da bu olsa gerektir.

Anlamlılık ve yararlılık gibi özellikleri öne çıkarmak bilhassa klasik dönem Osmanlı sanatının dikkat çeken özelliklerindendir.

Her şeye rağmen, sanatçıların toplumsal sorumluluğu elbette sadece eleştiriden ibaret değildir. Bundan çok daha fazlası, pozitif değerlerin gerektirdiği işlerin yapılması ve yayılmasına yönelik sorumluluklardır.

İslam sanatı ve hatta daha yumuşatılmış bir ifade ile Müslüman sanatı söz konusu olduğunda, sanatın sadece sanat için olduğu tezinin geleneksel bir savunucusunu bulmak belki de imkânsızdır.

19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başının Servet-i Fünun ve Fecr-i Ati gibi edebiyat oluşumları için artık edebiyat, ağırlıklı olarak, "tezhîb-i ahlâka hâdim" bir araç olarak değil, yalnızca estetik ilkeler ile gerçekleştirilen bir amaçtır.

Ahlakın en yakın olduğu alan ve en fazla beslendiği kaynak, dindir.

